

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 26 (5032) 5 ліпеня 2019 г.

ISSN 0024-4686

16+

Сярэдні бал

Багдановіча

стар. 4

Надзея

*і пракляцце
таленту*

стар. 6

Зоя Літвінава —

*лёс у
мастацтве*

стар. 12

Светлавое кола

Фота: Анастася Касцюк

Тое, што нас вылучае, тое, што нас яднае, — імкненне да святла. Яно можа выпяваць у цемры, можа скрозь яе прарывацца, можа яе адольваць зусім, сілкуючы радасцю на год — да наступнага купальскага цыкла, што абяцае шчасце, ці на гады і дзесяцігоддзі, калі зямля дае сілы адольваць цемру чалавечую, як гэта было неадночы ў гісторыі, як было і 75 гадоў таму. Сутнасць беларускай культуры, сутнасць народа, сутнасць краіны — жыць у сугучнасці з прыродай, з Сусветам.

Розныя пакаленні, розныя эпохі, розныя выяўленні свята, а сутнасць адна — жаданне быць. Існаваць, радавацца святлу, насуперак абставінам верыць у шчасце і шукаць яго. Ствараць і аберагаць тое, што маем, апелюючы да продкаў і пакінутых імі знакаў, нездарма ж этніка — адзін з сучасных трэндаў у нашых людзей. Жаданне самазахавацца натуральнае для жывога, таксама як і жаданне множыцца, мець працяг.

Больш светлавых іскрынак, што злучаюцца адной энергіяй, — больш колаў для тых, хто яе выпраменьвае праз пакаленні і эпохі, нават да бясконцасці. Рушым па коле: імкнёмся утрымаць святло.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 19026

акцэнтны тыдня

Свята. У імя незалежнасці ў Беларусі заўсёды будуць шанаваць вялікі подзвіг старэйшых пакаленняў. Аб гэтым гаворыцца ў віншаванні Прэзідэнта Беларусі Аляксандра Лукашэнкі суайчыннікам з нагоды 75-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і Дня Незалежнасці. Кіраўнік дзяржавы адзначае, што нацыянальнае свята аб'ядноўвае беларусаў у імкненні да міру, згоды і захавання гераічнага летапісу краіны. Перамога над нацызмам стала актам найвышэйшай справядлівасці і сімвалам няскоранасці беларускага народа. Неабходна «на прыкладзе жыцця сапраўдных герояў вярнуць сваіх дзяцей і разам з імі ствараць будучыню Беларусі — суверэннай, моцнай, квітнеючай краіны», — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка.

Падзея. П'еўрапейскія гульні былі святам яркіх незабытых уражанняў і моцных эмоцый, адзначыў Прэзідэнт Беларусі падчас дырымоні ўрачыстага закрыцця форуму. Гэта было свята, якое з'яднала мільёны жыхароў Еўропы ў адну вялікую сям'ю. «Але перш за ўсё мы падарылі яго сабе, беларусам, — як сведчанне нашых магчымасцяў і таго, што мы горы можам звярнуць. Аднак толькі тады, калі мы разам», — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка. «Для гасцей шырока расчынілі ўсе дзверы Беларусі — краіны сярэдняеўрапейскіх памераў, што жыве і развіваецца па сваіх законах і традыцыях, якія ідуць з глыбокай даўніны стагоддзяў», — рэзюмаваў кіраўнік дзяржавы.

Узнагароды. Прэзідэнт Беларусі ўручыў дзяржаўныя ўзнагароды найлепшым прадстаўнікам розных сфер дзейнасці. «Мы з вамі сустракаемся напярэдадні нашага галоўнага дзяржаўнага свята — Дня Незалежнасці. Я з задавальненнем вітаю вас — таленавітых, працавітых, адданных сваёй справе прафесіяналаў. Людзей, чые поспехі і дасягненні ствараюць гісторыю дзяржавы, аб'ядноўваюць народ у пачуцці гонару за сваіх суайчыннікаў, фарміруюць імідж краіны — моцнай, паспяховай, стваральнай і абавязкова прыгожай», — адзначыў кіраўнік дзяржавы. Сярод узнагароджаных — галоўны рэдактар часопіса «Новая Немага літаратурная» Анатоль Аўруцін, якому быў уручаны ордэн Францыска Скарыны.

Праект. Нацыянальная бібліятэка Беларусі падрыхтавала праект «Насустрач перамозе», які аб'яднаў аднайменную мастацкую экспазіцыю, кніжную экспазіцыю «Лясная песня» і фотадакументальную выстаўку «Гэты дзень мы набліжалі як маглі...». У мастацкую экспазіцыю, арганізаваную сумесна з Нацыянальным архівам Рэспублікі Беларусь (НАРБ), увайшлі баявыя лісткі, карты баявых дзеянняў, планы мясцовасцяў, графічныя і акварэльныя замалёўкі. Кніжная выстаўка знаёміць з навукова-папулярнымі, літаратурна-мастацкімі выданнямі, выяўленчымі матэрыяламі і дзённікамі брыгад з фондаў НАРБ і бібліятэкі. Экспазіцыі працягваюць да 15 верасня. Да 20 ліпеня можна азнаёміцца з фотадакументальнай экспазіцыяй. Упершыню экспануюцца баявыя сцягі з фондаў Дзяржаўнага музея ваеннай гісторыі Рэспублікі Беларусь.

Традыцыі. Выстаўку «Белае, чырвонае, чорнае: сімваліка колеру ў народнай культуры» прэзентуюць на «Славянскім базары» 10 ліпеня ў гарадской ратушы, паведамліў ў Віцебскім абласным краязнаўчым музеі. Экспазіцыя, якую ўрачыста прэзентуюць на форуме, ужо працуе. Яна распаўсюджае пра вытокі з'яўлення бела-чырвона-чорнай трыяды і яе выкарыстанне ў сусветнай культуры, пра сімваліку вытканых і шытых узораў, якія ўпрыгожвалі адзенне і прадметы побыту нашых продкаў, пра трансфармацыю ўяўленняў аб прыгажосці і актыўным укараненні шматколёрнасці ў народную традыцыю, адзначыў у музеі.

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

супрацоўніцтва

Грозны — Мінск: мост дружбы

Чачэнска-беларускія літаратурныя і гуманітарныя сувязі абмеркавалі ў Літаратурным музеі Янкі Купалы.

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, выдавецтва «Мастацкая літаратура» і Літаратурны музей Янкі Купалы правялі круглы стол «Беларуска-чачэнскія гуманітарныя і літаратурныя адносіны». У Дом Купалы, акрамя беларускіх пісьменнікаў, журналістаў, прыйшлі госці з Грознага: памочнік кіраўніка Чачэнскай Рэспублікі, дырэктар Чачэнскай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі «Грозны» Ахмед Дудаеў, першы намеснік і намеснік дырэктара тэлерадыёкампаніі «Грозны» Ільман Вахідаў і Тамерлан Дайніеў, а таксама памочнік дырэктара Арбі Дакшукаеў.

прэзентацыя

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ НАГАДАЕ

Тэма Вялікай Айчыннай вайны — скразная для супрацоўнікаў выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Сёння гэта грунтоўны даследчы і выдавецкі працэс установы і ў той жа час праца і для будучых пакаленняў энцыклапедыстаў: тэма глыбокая і аб'ёмная. На прэзентацыі ў прэс-цэнтры Дома прэсы выдавецтва прадставіла адразу дзве кнігі — «Масюкоўшчына. Трагедыя савецкіх ваеннапалонных» (серыя «Беларусь. Трагедыя і праўда памяці») і «Беларусь партызанская» (у межах рэспубліканскай акцыі «Беларусь памятае»).

За гады Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Беларусі загінула больш чым 810 тыс. савецкіх ваеннапалонных (лічба не канчатковая). Лагер у Масюкоўшчыне існаваў самы працягла перыяд: з 1941 да 1944 года. У ім загінула больш чым 80 тысяч чалавек. Выданне «Масюкоўшчына. Трагедыя савецкіх ваеннапалонных» напоўнена гістарычнымі і сучаснымі фотаздымкамі, а таксама фотакопіямі архіўных дакументаў. Сярод іншай актуальнай інфармацыі — план лагера і ўцалелыя аб'екты. Як і астатнія выданні серыі, кніга выйшла на трох мовах: беларускай, рускай і англійскай.

— Так складалася, што старэйшае пакаленне выхавана на ваеннай гісторыі — мы адчуваем яе на генетычным узроўні. Але існуе матыў перасцярогі, каб за агульнай гісторыяй ваенная не звучылася, —

адзначае дырэктар выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» Уладзімір Андрывіч. — Выдавецтва шукае новыя формы, новыя падыходы, новыя варыянты падачы актуальных тэм, каб яны не згубіліся падчас навучальнага працэсу. Ваенная тэма павінна быць даступная і зразумелая не толькі для старэйшага пакалення, але і для моладзі.

Так, выйшаў сігнальны экзэмпляр навукова-папулярнага выдання «Беларусь партызанская», падрыхтаванага на рускай і англійскай мовах. Кніга расказвае пра сувязі партызан з падпольшчыкамі, мірнымі жыхарамі, партызанамі іншых краін, а таксама пра акалічнасці жыцця партызан. Уключаны нават тэкст прысягі беларускага партызана і яго варыяцыі ў розных атрадах (у тым ліку напісаныя ад рукі). Больш чым 80 Герояў Савецкага Саюза з Беларусі атрымалі гэтую ўзнагароду менавіта за партызанскую барацьбу. Іх фотаздымкі канца 1940-х — пачатку 1950-х гадоў змешчаны ў канцы выдання.

У планах «Беларускай Энцыклапедыі імя Петруся Броўкі» — раз на некалькі месяцаў выдаваць кнігі, якія раскажуць пра іншыя трагічныя месцы Беларусі, звязаныя з Вялікай Айчыннай вайной. Дарэчы, хутка з'явіцца ілюстраваная энцыклапедыя спаленых вёсак, у якой акцэнт зроблены на 48 населеных пунктах — пераважна неадноўленых.

Яўгенія ШЫЦЬКА

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Пра подзвігі і мужнасць

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі падвяло вынікі літаратурнага конкурсу, прысвечанага 75-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У ім бралі ўдзел больш чым 90 юных літаратараў ад 14 да 25 гадоў.

На суд прафесійнага журы пад кіраўніцтвам старшыні МГА СПБ Міхася Пазнякова было прадстаўлена звыш 400 твораў паэзіі, прозы і публіцыстыкі. Сярод канкурсантаў — вучні і студэнты сталічных школ, гімназій, каледжаў і ВНУ — усяго 46 навучальных устаноў.

Журы конкурсу вызначыла 23 лаўрэаты. У намінацыі «Паэзія» перамаглі студэнткі БДПУ імя Максіма Танка Вікторыя Такушэвіч, Ірына Філімонава, Ірына Будай; студэнткі БДУ Марыя Пятрэнка і Надзея Якубовіч, навучэнка гімназіі № 35 Анастасія Савіч, а таксама Ульяна Ключэня і Лізавета Сімакова (СШ № 168).

Урачыстае падвядзенне вынікаў конкурсу адбылося ў Мемарыяльнай зале Дома літаратара. Лаўрэаты атрымалі дыпломы, імяныя медалі і падарункі. Іх творы будуць надрукаваны ў зборніку, які выйдзе ў серыі «Мінскія малодыя галасы».

Павел КУЗЬМІЧ

імпрэза

АСАЛОДА ДЛЯ МЕЛАМАНАЎ

У Мінску пачаўся V фестываль «Класікакаля Ратушы з velcom | A1». Сезон юбілейны, таму сёлета канцэрты, акрамя як у сталіцы, запланавалі яшчэ ў чатырох гарадах Беларусі.

Месцам правядзення канцэрта ў Віцебску стала плошча Перамогі. На сцэне выступіў Art Music Orchestra, а лаўрэаты і дыпламанты міжнародных конкурсаў, салісты і музыканты аркестра Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь прэзентавалі перад віцебскай публікай праграму «Viva, Штраус!». Таксама гэтую ж праграму 3 ліпеня, у Дзень Незалежнасці, музыкі прадставілі гамяльчанам. Канцэрт адбыўся на пляцоўцы перад плошчай Леніна. Паралельна «Класіку каля ратушы» прымала Гродна. У парку імя Жылібера выступаў ансамбль «Мінск-Класік». Яшчэ адзін пункт на музычнай карце — сонечны Брэст. Тут праграму «Viva, Штраус!» прэзентуюць 28 ліпеня на цэнтральнай плошчы.

— Юбілейная праграма фестывалю «Класіка каля Ратушы з velcom | A1» самая моцная, на мой погляд, за ўсе пяць гадоў яго існавання, — адзначае кіраўнік упраўлення маркетынговых камунікацый кампаніі velcom | A1 Алена Бычкова. — У ёй аб'яднаны не толькі найлепшыя калектывы краіны і найлепшыя творы класічных кампазітараў, але і музычныя культуры еўрапейскіх краін.

Шэсць канцэртаў фестывалю пройдзе ў Мінску. 20 ліпеня каля Ратушы выступіць Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам маэстра Ансімава. Праз тыдзень сваю творчасць прадставіць Нацыянальны акадэмічны народны аркестр імя І. Жыновіча. На чарзе — музычная капэла «Санорус» (3 жніўня) і госці з Эстоніі — духавы аркестр «Саксон» (10 жніўня). 17 жніўня для мінчан і гасцей сталіцы выступіць

Дзяржаўны камерны аркестр, а завершыць музычную праграму пятага фестывалю Прэзідэнцкі аркестр Рэспублікі Беларусь.

Мінскія канцэрты «Класіка каля Ратушы» будуць транслявацца ў прамым эфіры пры дапамозе сэрвісу лічбавага тэлебачання, а ўсе 10 канцэртаў будуць даступныя ў запісе.

Вікторыя АСКЕРА

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

6 ліпеня — на прэзентацыю кнігі Лізаветы Палеес у аграгарадку «Гарадок» Мінскага раёна (12.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

6 ліпеня — на літаратурны марафон «Беларускае купалле» з удзелам паэтаў

у межах штогадовага фестывалю «Александрыя збірае сяброў» у аграгарадку Александрыя Шклоўскага раёна (12.00—19.00).

6 ліпеня — на прэзентацыю кнігі Марыны Сліўко «Пілігрымы сусвету» ў межах фестывалю ў аграгарадку Александрыя (13.00).

6 ліпеня — на прэзентацыю кнігі Жаны Усцінавай (Міус) «Дзіўныя дзеткі» ў межах фестывалю ў Александрыі (14.00).

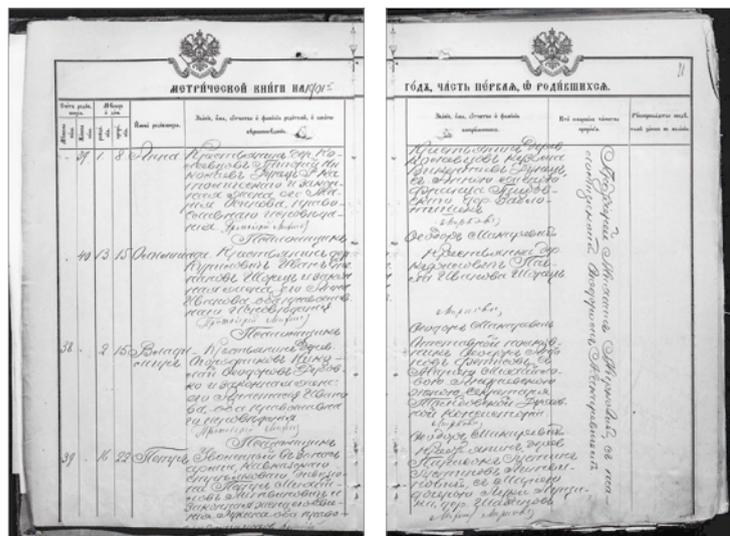
8 ліпеня — на вечар «Пра каханне і вярнасць» з удзелам Вольгі Малянкавай-Куляшовай у Магілёўскую абласную бібліятэку імя У. І. Леніна (16.30).

сенсация!

ДАТА ДУБОЎКІ

Часам, калі гаворка заходзіла пра дату і месца нараджэння славяна беларускага паэта Уладзіміра Дубоўкі, адчуваўся пэўны сумніў адносна іх дакладнасці. Ці то дата не зусім тая, ці то месца нараджэння. У разнастайных біяграфічных даведніках пазначана наступнае: Уладзімір Дубоўка нарадзіўся 15 ліпеня 1900 года ў вёсцы Агароднікі. Каб развець сумненні і высветліць праўду, вырашылі правесці гэтыя звесткі ў Нацыянальным гістарычным архіве, дзе, на шчасце, захаваліся метрычныя кнігі па Манькавіцкай царкве, да якой адносіліся памянёныя Агароднікі. Сумненні, як аказалася, былі недарэмныя.

3 метрычнага запісу па Манькавіцкай праваслаўнай царкве Вейлейскага павета Віленскай губерні вынікае наступнае: Уладзімір Мікалаевіч Дубоўка нарадзіўся 2 ліпеня (па старым стылі) 1901 года ў вёсцы Агароднікі; бацькі:

селянін Мікалай Фёдаравіч Дубоўка і Анастасія Іванаўна, абодва праваслаўныя; ахрышчаны 15 ліпеня таго ж года; хросныя: адстаўны палкоўнік Фёдар Антонавіч Фяцісаў і Марыя Міхайлаўна Андрэеўская, жонка сакратара Тамбоўскай духоўнай кансісторыі. (Ф. 2531, воп., 5, спр. 16, арк 20 адв. — 21).

Розніца паміж старым і новым стылем у XX стагоддзі вызначаецца ў 13 дзён. Таму дата нараджэння паэта застаецца той жа самай, як і была, — 15 ліпеня. Але як так сталася, што ўсюды запісаны няправільны год яго нараджэння? Паэт і сам неаднойчы запаўняў розныя анкеты, пісаў свае аўта-

біяграфічныя даведкі. Кім і навошта быў зменены год яго нараджэння? Бывала, што сяляне і самі толкам не помнілі даты нараджэння сваіх дзяцей, якіх зазвычай было шмат. Але, відаць, гэта не той выпадак. Бацька Дубоўкі быў чалавекам адукаваным, меў кнігі, выпісваў часопісы. Магчыма, разгадка ў іншым: Уладзімір даволі рана пайшоў у школу, па яго сведчанні, яму на той час не было і шасці гадоў. Можа, таму бацькі і «накінулі» год — каб яго прынялі ў школу? А потым на паперах так і засталася? Магчыма. А магчыма, былі нейкія іншыя прычыны. Дакладны адказ на гэтае пытанне, верагодна, яшчэ высветліцца.

Аднак на сёння зразумела наступнае: ва ўсіх біяграфічных даведніках варта змяніць год нараджэння Уладзіміра Дубоўкі — з 1900 на 1901.

Нагалья КАЗАПАЛЯНСКАЯ

памяць

Спадчына і спадчыннікі Міхася Мушынскага

Памяць паважанага прафесара, доктара філалагічных навук, члена-карэспандэнта Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ўшанавалі вечарынай «Свайму часу і вечнасці...», якая адбылася ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

«Міхась Восіпавіч быў чалавекам, апантаным навукай, разам з тым ён быў прыкладам чалавекалюбства. Ацэнка, якую даваў Міхась Восіпавіч, дапамагала адчуваць сябе моцным, дзякуючы яму хацелася працаваць», — адзначыла дырэктар Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганна Запартыка.

Шматтомную кніжную спадчыну Міхася Мушынскага неаднойчы згадвалі ў час вечарыны. Калегі-тэксталагі распавядалі пра зборы твораў Максіма Гарэцкага, Якуба Коласа, Янкі Купалы, Змітрака Бядулі, Міхася Зарэцкага, Івана Мележа, Міхася Лынькова, Аркадзя Куляшова, Пятруся Броўкі, Піліпа Пестрака, падрыхтаваныя пад кіраўніцтвам Міхася Восіпавіча. Вера Данилаўна Міцкевіч расказала пра адну з апошніх кніг Міхася Мушынскага — «Летапіс жыцця і творчасці Якуба Коласа» (2012). «Лічу, што гэта абсалютна новая кніга, бо ў параўнанні з першым выданнем яна грунтоўна перапрацаваная. Сапраўдны фаліант, больш за 1100 старонак. Мы, нашчадкі Якуба Коласа, вельмі ўдзячныя Міхасю

Восіпавічу за усё, што ён зрабіў для ўшанавання яго памяці».

Дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі Ігар Капылоў згадаў 1991 год, калі ва ўстанове распачалася падрыхтоўка слоўніка мовы «Нашай Нівы»: «У той час газета толькі выйшла з-пад забароны, яе дасталі са сховішчаў, архіваў, збіралі па нумары, каб фарміраваць слоўнік. Міхась Мушынскі быў першы, хто падтрымаў ідэю выдання і такім чынам выказаў сваю грамадзянскую пазіцыю, напісаў станоўчую рэцэнзію на слоўнік і надалей заўсёды падтрымліваў выданне».

Міхась Восіпавіч пакінуў не толькі вялікую кніжную спадчыну, але і шмат спадчыннікаў — людзей, якія працягваюць яго справу, застаюцца вернымі яго ідэям і жыццёвым прынцыпам. Гэта вера ў Беларусь, працавітасць, чалавекалюбства... На вечарыну ў бібліятэку завіталі намеснік дырэктара па навуковай рабоце Цэнтра даследаванняў беларускай культуры НАН Беларусі Аляксандр Лукашанец, акадэмік НАН Беларусі Уладзімір Гніламедаў, пісьменнік, член Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА Анатоль Бутэвіч, намеснік дырэктара па навуковай рабоце Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Сяргей Гаранін, тэксталаг Тэрэза Голуб ды іншыя.

Калегі згадвалі выдатнае пачуццё гумару, шырынню мыслення, шчырасць і выключную інтэлігентнасць Міхася Мушынскага. Людміла Сінькова звярнула ўвагу на тое, што Міхась Восіпавіч быў заўсёды ўключаны ў публічнае жыццё. «У нашым культурным свеце вельмі не хапае кантактаў, узаемадзеяння і прасоўвання

беларушчыны, а вось Міхась Восіпавіч быў у гэтым плане вельмі актыўны. Ён імкнуўся зрабіць беларускую культуру як мага больш даступнай шырокаму колу людзей, і ў яго распадах яна была інтэлігентнай, прыгожай, вышталцонай, сяброўскай, адкрытай... Нуль агрэсіі — і чыстае мастацтва».

Спадчыннікі Міхася Мушынскага — не толькі паважаныя навукоўцы, але і маладыя даследчыкі, людзі, якія цікавяцца беларускай культурай. Дырэктар БДАМЛМ Ганна Запартыка, акадэмік, доктар геалага-мінералагічных навук, прафесар Радзій Гарэцкі, дырэктар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Зінаіда Камароўская падкрэслілі, што Міхась Восіпавіч быў рухавіком, адным з галоўных арганізатараў знакавых для нашага літаратуразнаўства канферэнцый: Каласавін, Гарэцкіх і Узвышаўскіх чытанняў. Гэтыя канферэнцыі штогод збіраюць маладых і сталых даследчыкаў з розных гарадоў нашай краіны, з'яўляюцца пляцоўкай для абмеркавання новых ідэй і навуковых падходаў.

Падчас вечарыны выступоўцы згадвалі яркія моманты жыцця Міхася Мушынскага, пераказвалі дасціпныя выказванні, падкрэслівалі яго прафесіяналізм і душэўную шчодрасць.

Да мерапрыемства супрацоўнікі бібліятэкі падрыхтавалі выстаўку «Мушынскі Міхалі Іосіфавіч. Творчая спадчына выдатнага беларускага вучонага». Выданні, падрыхтаваныя Міхасём Мушынскім, яго манаграфіі, якія нярэдка былі навуковай сенсацияй, доўгі час будуць запатрабаваныя чытачамі розных пакаленняў.

Юлія ШПАКОВА

6 ліпеня — 155 гадоў з дня нараджэння Аўфрасінні Гарэцкай (1864—1935), народнай сьпявачкі, маці Максіма Гарэцкага.

6 ліпеня — 90 гадоў з дня нараджэння Сяргея Еўдашэнкі (1929—2009), акцёра, рэжысёра, заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь.

6 ліпеня 60 гадоў спаўняецца Івану Казіку, скульптару.

7 ліпеня — 95 гадоў з дня нараджэння Яўгена Курто (1924—1993), прэзаіка.

7 ліпеня 75-годдзе адзначае Вікторыя Данчук, майстар дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва (кераміка, фарфор).

7 ліпеня 70-гадовы юбілей святкуе Анатоль Отчык, плакатыст, мастак, афарміцель.

8 ліпеня — 90 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Ціхановіча (1929—2004), графіка.

8 ліпеня — 60 гадоў з дня заснавання (1959) Мінскага абласнога краязнаўчага музея ў Маладзечне.

9 ліпеня 75 гадоў спаўняецца Ніне Залеўскай, балетмайстру, педагогу, заслужанаму дзеячу культуры Рэспублікі Беларусь.

10 ліпеня — 90 гадоў з дня нараджэння Анатоля Тоўкача (1929—2004), мастака, графіка.

10 ліпеня 80-годдзе адзначае Леанід Гурбо, мастак.

11 ліпеня — 85 гадоў з дня нараджэння Віктара Вуячыча (1934—1999), эстрад-

нага спевака, народнага артыста БССР.

11 ліпеня 70-гадовы юбілей святкуе Пётр Ламан, паэт, прэзаік, акцёр.

12 ліпеня — 125 гадоў з дня нараджэння Антона Уса (1894—1980), мастацтвазнаўца.

12 ліпеня — 115 гадоў з дня нараджэння Алесі (Аляксандры) Александровіч (1904—1947), літаратуразнаўца, педагога, дзеяча беларускай культуры.

12 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Паўла Іванова (1909—1989), рэжысёра, заслужанага артыста БССР.

12 ліпеня — 105 гадоў з дня нараджэння Пятра Алейнікава (1914—1965), акцёра кіно, уладжэнца Магілёўшчыны.

люстэрка тыдня

Прэзентацыя кнігі «Вядомыя імёны Беларусі» адбылася ў Пасольстве Беларусі ў Кітаі, інфармуе БелТА са спасылкай на дыспрадстаўніцтва. Кніга з серыі «Біяграфіі вядомых асоб краін «Пояса і Шляху»» прымеркавана да 75-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і Дня Незалежнасці Беларусі. Выданне прысвечана выдатным дзяржаўным дзеячам — Прэзідэнту Беларусі Аляксандру Лукашэнку, першаму сакратару Кампартыі БССР Пятру Машэраву, дзеячам культуры і мастацтва — першадрукару Францыску Скарыну, пісьменнікам і паэтам Максіму Багдановічу, Янку Купалу, Якубу Коласу, Святлане Алексіевіч, мастакам Марку Шагалу і Міхалі Савіцкаму, балетмайстру Валянціну Елізар'еву. У цырымоніі ўзялі ўдзел былыя паслы Кітая ў Беларусі, аўтары выдання, прадстаўнікі міжнароднага аддзела ЦК КПК, Міністэрства культуры і турызму, экспертна-аналітычных структур, выдавецтваў Кітая, вядучых універсітэтаў, СМІ, кіраўнікі цэнтраў вывучэння Беларусі ў Кітаі. Была арганізавана выстаўка мастака У Цзехэа, які напісаў партрэты герояў кнігі ў традыцыйным кітайскім стылі.

Беларусь разлічвае на садзейнічанне Сусветнай турыстычнай арганізацыі (ЮНВТО) пры падрыхтоўцы канцэпцыі развіцця турызму да 2035 года, адзначаў намеснік прэм'ер-міністра Ігар Петрышэнка падчас сустрэчы з генеральным сакратаром ЮНВТО Зурабам Палалікашвілі, паведамляе БелТА. «Для нас важна развіццё турызму, у нас ёсць патэнцыял, але, напэўна, мы яго не ў поўнай меры выкарыстоўваем», — лічыць Ігар Петрышэнка. У краіне ідзе падрыхтоўка канцэпцыі развіцця турызму да 2035 года, плануецца адкарыктаваць закон «Аб турызме». У гэтым рэчышчы цікавыя прапановы ЮНВТО, адаптаваныя да ўмоў нашай краіны.

У Калінінградскім абласным гісторыка-мастацкім музеі адкрылася выстаўка «Брэсцкая вуліца на захад нас вядзе...», прымеркаваная да 75-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, паведамляе Пасольства Беларусі ў Расіі. У экспазіцыі прадстаўлены баявыя сцягі, збор часоў вайны, асабістыя рэчы ўдзельнікаў тых падзей, рэдкія фатаграфіі са збораў калінінградскага музея і Расійскага дзяржаўнага архіва кінафотадакументаў, звязаныя з Беларуссю. На цырымоніі адкрыцця кіраўнік калінінградскага аддзялення Пасольства Беларусі ў Расіі Сяргей Малую ўручыў дырэктару музея падзяку Міністэрства культуры Беларусі за значны ўклад у развіццё беларуска-расійскага культурнага супрацоўніцтва.

Прыемная вестка прыйшла ў Саюз пісьменнікаў Беларусі з Францыі. Міжнародная акадэмія літаратуры, мастацтва і камунікацый (г. Парыж) узнагародзіла пісьменніка Міхася Пазнякова Міжнароднай літаратурнай прэміяй імя Антуана дэ Сэнт-Экзюперы. Прэмія прысуджана за выдатную літаратурную і навуковую дзейнасць, вернасць традыцыям літаратуры, культуры, асветніцтва і за актыўнае міжнароднае супрацоўніцтва.

Выстаўка «Першыя імёны руска-Віа балета» з фондаў Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі мастацтваў адкрылася ў Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры ў Мінску. Калекцыя бібліятэкі налічвае каля 80 тыс. адзінак захоўвання. Вялікую частку складае тэатральная фатаграфія вядомых расійскіх фотастакоў, якія захавалі выбітных дзеячаў тэатра ў жыцці і на сцэне з 1890-х гадоў да нашых дзён. Напрыклад, сюды ўваходзяць фатаграфіі сям'і Пеціпа. У бібліятэку архіў перадала ўнучка вялікага харэографіка Марыуса Пеціпа. Дарэчы, на выстаўцы можна пабачыць і фотапаштоўкі славутых майстроў балета, шмат якія — з аўтаграфамі.

Агляд цікавінак ад Іны ЛАЗАРАВАЙ

ЗАКАЛЫХАНЫЯ НЕЗАЛЕЖНАСЦЮ

Беларускай інтэлігенцыі вельмі падабалася чытаць згаданых аўтараў. І гэта надзіўна.

У падобных вершах, апавяданнях і раманах беларусы знаходзілі тое, чаго не было ў іх беднай і такой несвабоднай рэчаіснасці.

Яны знаходзілі праўдзівую ідэю незалежнасці.

Бо незалежнасць для нас была як нейкі вечны сон, заўсёдна галюцынацыя, якая ніколі не скончыцца, не абарвецца і можа не стаць явай.

Беларусы звыклі жыць «пад прыгнётам панскім», звыклі прыстасоўвацца, і, магчыма, нечакана здабытае пачуццё волі іх бы не столькі абрадавала, колькі б напалохла, бо невядома, што з гэтай воліяй рабіць.

Калі ты прыстасоўваешся, то адначасова і вучышыся хітрыць, абыходзіць тыя межы, у якія заганяе чарговы гаспадар.

У гэтым плане былі вельмі цікавыя артыкулы Антона Адамовіча, які напісаў на эміграцыі не адно даследаванне пра нашых літаратараў, што ў часы самага росквіту сталінскага таталітарызму маглі пісаць прыхавана-свабодалюбівыя творы.

Па сутнасці, уся наша найлепшая літаратура ад Якуба Коласа да Івана Чыгрынава прасякнута менавіта гэтымі матывамі падтэкснага супраціву. Нават такі ідэалагічна правільны пісьменнік, як Алясь Савіцкі, і той аднойчы здзіўіў савецкую грамадскасць, напісаўшы эратычна-разняволеную ў стылі «Карыды каханя» аповесць.

Цікава тое, што чым больш ускладнялася жыццё, чым вастрэй лютавалі рэпрэсіі — тым цікавей было чытаць беларускіх літаратараў. Бо нават такія вонкава адыёзныя крытыкі, як Алясь Кучар, дазвалялі сабе алегарычныя выказванні, якія зараз успрымаюцца як тонкі выпадак супраць рэчаіснасці.

Хаця чаму адыёзныя? Калі зараз перачытваеш артыкулы Кучара 1930-х гадоў, то здзіўляешся, што трапных, вострых заўваг, нечаканых параўнанняў, па-сапраўднаму цікавага аналізу там болей, чым трафарэтна-сацрэалістычных выразаў.

Алясь Кучар не баяўся пісаць пра тое, што сучасныя яму айчынныя літаратары пішуць без бляску і выдумкі, што сталінская літаратура патане ў схематызме, што чытаць, па сутнасці, няма каго. Алясь Кучар, пры ўсіх сваіх вядомых якасцях, прыслужніцтве і каварнай асця-

рожнасці, тым не менш, нейкім цудам здолеў захаваць і незалежнасць уласнай думкі, пэўную смеласць і нават дзёрзкасць.

Яму хапала храбрасці адстойваць у 1936 годзе творчасць Уладзіміра Хадзькі, якога праз тры гады арыштуюць... Станоўча адзначаць у 1935-м некаторыя апавяданні Барыса Мікуліча, чый лёс гэтаксама будзе заснежаны сібіскімі заваямі.

Сёння Беларусь — незалежная дзяржава і па начах не прыязджаюць варанкі, можна хадзіць па вуліцах спакойна... А сапраўдна літаратура? Можна сказаць, што яе і няма!

Не, вядома, хапае вонкава цікавых тэкстаў, як праязічных, так і рыфмаваных. Ёсць творы іранічна-постмадэрновага Віктара Лупасіна і зместава-насычаная проза Валерыя Гапеева, ёсць эмацыянальныя вершы Кацярыны Глухоўскай і эсэ Кастуся Касяка.

Праводзяцца літаратурныя конкурсы, ёсць лаўрэаты, але трэба прызнаць, што так і няма праўдзівага вострага вонкава і ўнутрана незалежнага рамана, паэмы, апавядання, якія б адлюстроўвалі сённяшнюю краіну.

Пісьменнікі выдаюць кнігі самыя розныя па якасці, эстэтычным скіраванні, але цяпер няма патрэбы ствараць тонкія алегарычныя творы, хітраваць, пісаць эзапавай мовай. Зніклі перадумовы для напісання тэкстаў, роўных па якасці творам 1920—1960-х гг.

У нашу краіну прыйшла фактычная незалежнасць і амаль адначасова разам з ёй наступіў перыяд літаратуры, у якой закалыханасць пераважае ўсе іншыя пачуцці. Чым большую самастойнасць здабывала краіна, тым больш, на мой погляд, бездапаможнай і па-дзіцячы пераймальнай выглядала літаратура.

Парадокс, але, відаць, для таго, каб адчуць сябе ў творчасці праўдзіва-свабоднымі, нашым літаратарам трэба жыць у краіне поўнай несвабоды. І чым цяжэй, тым пісьменніцкая думка вастрэй працуе.

Цікава, ці з'яўцца новыя дзёркія Дубоўкі, Гарэцкія, Стральцовы ці Шамякіны?

Беларусам па-ранейшаму падабаюцца творы, прасякнутыя незалежнымі настроймі. І па-ранейшаму Максім Зарэцкі, Васіль Быкаў, Алясь Адамовіч альбо нават Алясь Кучар кладуць на лапаткі сённяшніх зорак нашага Парнаса.

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Атэстат Максіма Багдановіча

Зусім нядаўна супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча атрымалі электронныя копіі дакументаў з Цэнтральнага дзяржаўнага архіва горада Масквы. Вельмі цікавай падалася справа «Отчеты, копии протоколов испытательных комиссий, списки учеников, допущенных к испытанию зрелости Шуйской и Ярославской мужских гимназий в 1911 году» (ЦДАМ, фонд 459, вопіс 3, адзінка захавання 6223). Дакументы справы падрабязна асвятляюць апошнія дні вучобы ў Яраслаўскай мужчынскай гімназіі.

Якія адзнакі атрымліваў Максім Багдановіч падчас вучобы ў Ніжагародскай і Яраслаўскай гімназіях, даўно вядома. Як і канчатковыя балы, выстаўленыя ў яго атэстаце. Дарэчы, арыгінал дакумента не захаваўся, а ёсць толькі копія, якая спачатку была падшыта ў справу «Яраслаўская мужчынская гімназія імя Аляксандра І. Атэстаты сталасці вучняў за 1911 год» і захоўвалася ў архіве гімназіі. Цяпер разам з іншымі копіямі атэстатаў сталасці аднакласнікаў Максіма захоўваецца ў Дзяржаўным архіве Яраслаўскай вобласці (фонд 557, вопіс 1, справа 90).

Вось пра што распавялі архіўныя дакументы. Спачатку настаўнікі выставілі канчатковыя адзнакі за праходжанне гімназічнага курса. Згодна з дакументам, у М. Багдановіча адзнакі размеркаваны наступным чынам: 5 — законазнаўства і прыродазнаўства, 4 — руская мова з царкоўнаславянскай і славеснасць, філасофская прапедэўтыка, фізіка, гісторыя, геаграфія, 3 — закон Божы, лацінская, нямецкая і французская мовы, матэматыка і матэматычная геаграфія.

На падставе гэтых адзнак педагагічны савет гімназіі прыняў рашэнне дапусціць Максіма Багдановіча да іспытаў.

Выпускнікоў чакалі пісьмовыя і вусныя іспыты, прычым матэматыку, рускую мову з царкоўнаславянскай і славеснасць трэба было здаваць і пісьмова, і вусна. Яшчэ пяць прадметаў здавалі вусна: закон Божы, лацінская, нямецкая і французская мовы, гісторыя. На іспытах Максіму Багдановічу ўдалося павысць адзнаку на адзін бал па рускай мове (пісьмова і вусна), па лацінскай і французскай.

Але гэта дапамагло толькі часткова. Агульны вынік з канчатковых і экзаменацыйных адзнак Багдановіча: руская мова з царкоўнаславянскай і славеснасць — 5, а па лацінскай і французскай мовах засталася 3. Не зусім зразумела, чаму педагагічны савет прыняў такое рашэнне ў адносінах

адзнак па лацінскай і французскай мовах. Такім чынам, у гімназіста Максіма Багдановіча ў атэстаце — дзве «пяцёркі» (адзнака па прыродазнаўстве ў атэстат не ўвайшла), чатыры «чацвёркі», шэсць «троек». Агульны бал атэстата — 3,7 (калі дакладней, то — 3,6666667). І гэта не самы горшы вынік.

У справе захоўваецца яшчэ адзін цікавы дакумент — «Ведомость подвергавшихся испытанию и удостоенных аттестата или свидетельства зрелости». Статыстыка па Яраслаўскай мужчынскай гімназіі сведчыць, што ў 1911 годзе здавалі экзамены гімназісты з двух паралельных класаў — 77 чалавек, пачочныя («посторонние») — 13 чалавек, усяго — 90. Выдадзены атэстаты альбо пасведчанні сталасці толькі 70 гімназістам і 6 пачочным асобам. Сем гімназістаў па розных прычынах выпускных дакументаў не атрымалі, як, напрыклад, Брайнін Якаў-Веніямін Залманавіч. Ён нарадзіўся ў 1893 годзе ў г. Яраслаўлі, вучыўся ў Яраслаўскай мужчынскай гімназіі са жніўня 1902 года, пакінуты на паўторны курс 3-за хваробы.

Вядома, былі ў Яраслаўскай гімназіі вучні з добрымі адзнакамі і нават медалісты. У 1911 годзе тры чалавекі атрымалі залатыя медалі: Яўгеній Васільеў, Мікалай Постнікаў, Сяргей Собалеў, дзесяць чалавек — срэбныя, у іх ліку сябар Максіма Ціхан Годнеў. Пасля заканчэння гімназіі ён паступіў вучыцца ў Маскоўскі Імператарскі ўніверсітэт, пазней стаў вядомым вучоным-біёлагам, акадэмікам Акадэміі навук БССР. Цікава яшчэ адна заўвага наконт «залатых» медалістаў: адзначана, што яны «здольныя да праходжання ўсіх навук». З дзесяці «срэбных» медалістаў — Мікалай Баршчэўскі, Мікалай Лачынаў,

Сяргей Шчарбакоў маюць асаблівыя матэматычныя здольнасці.

Лёс выпускнікоў Яраслаўскай мужчынскай гімназіі 1911 года складваўся па-рознаму. Камусьці, як, напрыклад, Максіму Багдановічу, было наканавана вельмі кароткае, але яскравае жыццё. Многія выпускнікі загінулі падчас ваенных дзеянняў, частка юнакоў, у тым ліку і сябар паэта Дзядор Дзявольскі, перажылі сталінскія рэпрэсіі.

Супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча працягваюць вывучэнне гімназічнага перыяду жыцця паэта. Зроблена вельмі многае: атрыманы электронныя копіі дакументаў з Цэнтральнага архіва Ніжагародскай вобласці, Дзяржаўнага архіва Яраслаўскай вобласці, Цэнтральнага гістарычнага архіва Масквы. Дарэчы, у маскоўскім архіве захоўваюцца асабовыя справы студэнтаў Маскоўскага Імператарскага інстытута, дзякуючы Наталіі Даронінай музей паэта атрымаў электронныя копіі дакументаў — справы Льва Багдановіча, роднага брата Максіма, Нюты Гапановіч, стрыечнай сястры, некаторых аднакласнікаў-сяброў.

Ужо шмат гадоў супрацоўнікі музея сябруюць з патомкамі гімназістаў Дзядора Дзявольскага, Ціхана Годнева, Мікалая Какуева, Івана Лілеева. За апошнія пяць гадоў наша «гімназічная» кампанія значна пашырылася, цёплыя адносіны звязваюць нас з патомкамі Барыса Петражыцкага, Валерыяна Крылова, Сяргея Арлеанскага. Пошук аднакласнікаў працягваецца. Мы працуем з дакументамі расійскіх архіваў, пры магчымасці — асабіста, падчас творчых і навуковых камандзіровак альбо з дапамогай сяброў музея.

Ірына МЫШКАВЕЦ

Бай з музычнай душой

Авяр'яна Дзеружынскага сёй-той з калег-пісьменнікаў усур'ез не ўспрымаў. Гэта, папраўдзе кажучы, і нядзіўна. Быў Авяр'ян Сафонавіч чалавекам, які за словам ніколі ў кішэню не лез. З-за сваёй эмацыянальнасці, пэўнай экспрэсіўнасці характару мог сказаць і такое, пра што, на добры лад, і прамаўчаць можна. Асабліва калі гаворка ішла пра нешта сур'езнае. Толькі тое, што ў чалавеку закладзена пры нараджэнні, абавязкова дае аб сабе знаць. Маленства ж А. Дзеружынскага звязана з камічным выпадкам. З шэрагу тых, пра якія звычайна кажучы, што гэта смех скрозь слёзы. У аўтабіяграфіі «Творчы неспакой» Авяр'ян Сафонавіч згадваў:

«Карапузу, здаецца на Вялікдзень, мне ўздумалася надзець на галаву жалезны абруч. Бацька ўвесь дзень здымаў яго з галавы. Ён так і гэтак вярцеў абруч, але нічога не памагала, а я заліваўся слязамі. Сумны і змардаваны, так усю ноч і праспаў з абручом на шыі. Раніцой пачалося тое ж самае — бацька хоча зняць абруч з галавы, а ён не пасоўваецца, не будзеш жа яго разграваць ды на галаве рассякаць.

— Хай сабе ходзіць з абручом, — сказала маці.

— Дык галава ж вырасце — тады зусім не здымеш, — прырэчыў бацька...

Толькі на другі ці на трэці дзень абруч некак быў зняты, і я ўздыхнуў з палёгкай».

Няцяжка заўважыць, што ў пераказе гэтай гісторыі А. Дзеружынскі крыху «іграе» на чытача. Калі маці і казалася штосьці падобнае, то, безумоўна, ад распачы ці каб пастрашыць сына. Канчай, маўляў, свавольнічаць, а то яшчэ і не такое можа здарыцца. Але ж у гэтым выпадку сказала ўменне Авяр'яна Сафонавіча належным чынам падаць «сюжэт». Такое ўменне, несумненна, — вопыт, набыты з узростам. Аптымізм і жаданне да ўсяго ставіцца з усмешкай — таксама родам з маленства.

Не сакрэт, што нават дасведчаных пісьменнікаў часта падсцерагае небяспека, калі яны пачынаюць прамаўляць вуснамі дзіцяці. Атрымліваецца так, што хлопчыкі ці дзяўчынкі не тое, што «ператвараюцца» ў не па гадах дарослых, а прамаўляюць нейкімі казённымі, не ўласцівымі ім словамі. У Авяр'яна Дзеружынскага ўсё натуральна.

Малая радзіма А. Дзеружынскага — на Гомельшчыне, у цяперашнім Кармянскім раёне. Любоў да яе пранёс праз усё жыццё: «На беразе блакітнага Сожа, якраз паміж Кармой і Слаўгарадам, сярод абшараў старажытных бароў і пералескаў раскінулася вёска Хляўно. На картах сёй-той называецца больш пэўна — Хлебна. Хто ведае, можа, тут выказана толькі мара народная аб хлебе, а можа, і на самай справе хлебным быў наш кут тут для яе ўладароў [...]. Ведаю толькі, што для сялян нашай вёскі жыццё было надзвычай цяжкім. Таму яны часцей казалі, што не хлебна, а хляўна ў нас. І гэтак параўнанне жыцця з хлявом прыстала да вёскі і дайшло да нашых дзён».

Нарадзіўся ён 10 чэрвеня 1919 года. Такое рэдкае імя далі яму ў гонар дзёда Авяр'яна, які ў пошуку лепшай долі трапіў на Украіну, працаваў на заводзе ў Марыупалі, дзе загінуў з-за няшчаснага выпадку. Як прызнаваўся Авяр'ян Сафонавіч, нарадзіла яго маці «ў сянніцы, пасля таго, як падаіла карову». Сваёй па-свойму вытлумачылі гэта: «Бабка парадзіла, якая аказвала дапамогу, гаварыла маці, што гэта добрая прыкмета: сын будзе расці як на дражджах і піць духмянае малако самога жыцця». У далейшым «малако» гэтае для

яго, аднак, было не толькі салодкім, а часам і гаркавым. Ды ад нягод, засмучэння ратавала жыццялюбства. А заставацца аптымістам дапамагала і любоў да літаратуры. Яна ж выклікала жаданне і самому пісаць.

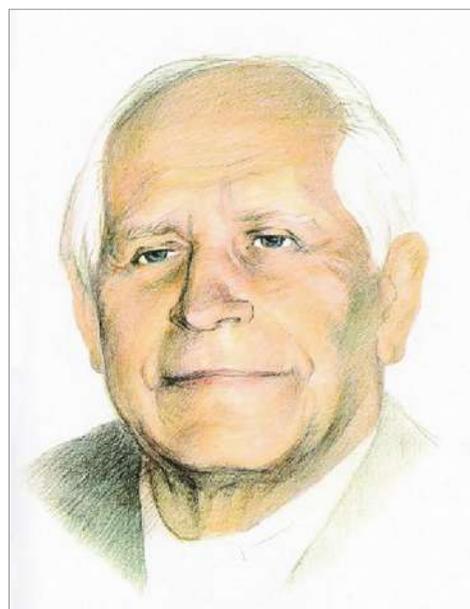
Свае вершы, будучы школьнікам, змяшчаў у насценнай газеце. З 1939 года друкаваўся ў раённай газеце «Калгаснік Кармяншчыны». На гэты час, скончыўшы Магілёўскі газетны тэхнікум, вучыўся ў Камуністычным інстытуце журналістыкі імя С. М. Кірава ў Мінску. Праходзіў вытворчую практыку ў баранавіцкай абласной газеце «Чырвоная звязда». Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, па стане здароўя на фронт не ўзялі. Апынуўся ў Краснаярскім краі, дзе звязаў лёс з журналістыкай. Пасля трапіў у Калінінскую вобласць (тады гэта была прыфрантавая зона), на станцыю Санкава. Быў адказным сакратаром у мясцовай газеце. Пазней працаваў у газеце Яраслаўскай чыгункі «Стахановец транспорта».

У Беларусь вярнуўся ў 1945 годзе. Загадваў аддзелам рабочай моладзі ў газеце «Чырвоная змена», узначальваў «Калгасную праўду». Не рэспубліканскую, а тую, што выходзіла ў Мядзельскай машына-трактарнай станцыі. Шмат гадоў аддаў выдавецкай дзейнасці: выдавецтва «Беларусь», «Мастацкая літаратура», «Юнацтва». А для душы пісаў вершы. З іх пазней «вырасла» кніга «Песні маладосці» (1951). Праз два гады выйшла другая — «Калінавы цвет».

Менавіта такая назва зборніка-дэбюта невыпадковая. Змест яго ў асноўным і склалі тэксты песень. Дарэчы, А. Дзеружынскі — адзін з самых вядомых беларускіх паэтаў-песеннікаў. Асобныя яго творы на музыку паклалі такія вядомыя кампазітары, як Мікалай Аладаў, Уладзімір Алоўнікаў, Генрых Вагнер, Яўген Глебаў, Юрый Семяняка. Асабліва плённым у яго было супрацоўніцтва з Іванам Кузняцовым — паўсотні вершаў і тры кантаты. Зблізіўся і з амаль забытым сёння Міхаілам Шуміліным. Пра яго ведаюць нямногія, бо ён, ураджэнец Капыльшчыны, пражыў усёго дваццаць пяць гадоў. Затое зайздросны лёс ягонага «Мінскага вальса» на словы А. Дзеружынскага. Праўда, цяпер ён гучыць не так часта, як раней. Доўгі ж час гэтая мелодыя была музычнай застаўкай Беларускага тэлебачання. Сёння ж далёка не ўсе здагадваюцца пра аўтарства «Мінскага вальса». Калі яго чуеш, настрой узнімаецца:

*Алеямі зялёнымі,
І ліпамі, і клёнамі,
І паркамі цяністымі ўпрыгожаны стаіш,
Ты рана прачынаешся,
І сонцам умываешся,
І ў будучыню з гордасцю, наш родны Мінск,
глядзіш!*

Песні ж А. Дзеружынскага «Мяцеліца» і «Сабірайся ў госці, мой дзядок» сталі народнымі. Тым не менш сапраўднае прызнанне ён знайшоў у паэзіі для дзяцей. Першая кніга для іх «Цуды ёсць на свеце» пачыла свет у 1960 годзе. За ёю, як у народзе кажучы, з рога ўсяго многа: «Дзе жыве зіма» (1962), «Карагод» (1963), «Ляцелі птушкі» (1964), «Яе завуць Каця» (1965), «Кую-кую ножку» (1967)... І так год за годам, зборнік за зборнікам. Неаднаразова выходзіла і выбране: «Добры ветрык» (196), «Вяселікі» (1979), «Залаты каласок» (1989)...

Не абышоўшы ў сваёй творчасці так званай піянерскай тэмы, якая колісь была ледзь не скразной у дзіцячай літаратуры, Авяр'ян Сафонавіч усё ж асноўную ўвагу засяродзіў на тым, што спадарожнічала маленству заўсёды: любоў да прыроды і як найвялікшае праяўленне яе — любоў да Радзімы і маці, імкненне да пазнання навакольнага свету, далучэнне да працы. Гэта ці не асноўны змест ягоных твораў. Беражліва, ашчадна А. Дзеружынскі ставіўся і да фальклору, умела апрацоўваючы яго. Разумеў, як важна ў вершах для маленькіх спалучаць сур'езнасць гаворкі з гумарам, усмешкай.

Вершы ён нібыта і не пісаў. Яны, як дзіўны ўсплёск, з'яўляліся ў глыбіні душы, выходзілі вонкі, несучы з сабой шчодрасць вобразаў, напоўненасць паэтычнага малюнка. Разам з тым здавалася: напісана ўсё проста. З'яўлялася насцярога, што з-за гэтай звычайнасці можа згубіцца метафарычная насычанасць. Толькі нездарма кажучы: талант — заўсёды загадка. А там, дзе загадка, і нязменны адкрыцці. Як у вершы «Восень»:

*Надыходзіць восень,
Залатая восень.
Белыя хмурынкі
Засцілаюць прасінь.
Ветрык жартаўлівы
Пляскае
Лістамі.
Прытайўся зайка
У траўцы
Пад кустамі.*

А хіба не цудоўна напісаны верш «Дожджык»?

*Па былінках,
Па галінках
Скача дожджык
Уначы.
Ён напіцца
Хоча жыту
Памагчы.
Шапачы,
Лапачы,
Цёплы дожджык,
Уначы.*

Па-першае, сам малюнак, які нясе важную нагрукку. Па-другое, дожджык не свавольнічае, а хоча дапамагчы жыту напіцца, таму і робіць добрую справу. Гэта яшчэ і знаходка для тых выхавальнікаў, якія дбаюць, каб дзіцятка вучылася правільна вымаўляць літары. Ніякі лаглед не спатрэбіцца, калі пад рукою акажуцца такія вершы. А іх у А. Дзеружынскага шмат.

Паэт разумеў: дэкларацыйныя запэўніванні, калі яны стануць самамэтамі, не прынясуць карысці. Вучыць чаму-небудзь найперш сам прыклад. Удала падабраны, калі ў аснове яго дыдактыка прысутнічае ў меры. Значыць, пішучы той ці іншы твор, гэта нельга не прымаць пад увагу. У якасці прыкладу спашлюся на вершы «Размова з кратом».

Форма для дзіцячай літаратуры традыцыйная. Але ў дадзеным выпадку дыялог спрацоўвае цудоўна, засведчыўшы адметнасць у паводзінах краты:

*— Што маўчыш,
Упарты крот?
Мо вады
Набраў у рот?
— А навошта
Гаварыць?
Моўкі лепш
Усё рабіць.*

Наколькі А. Дзеружынскі па-майстэрску валодаў дыялогам, яскрава відаць і з верша «Як ляпіў я чарапаху». Не сакрэт, што нават дасведчаных пісьменнікаў часта падсцерагае небяспека, калі яны пачынаюць прамаўляць вуснамі дзіцяці. Атрымліваецца так, што хлопчыкі ці дзяўчынкі не тое, што «ператвараюцца» ў не па гадах дарослых, а прамаўляюць нейкімі казённымі, не ўласцівымі ім словамі. У А. Дзеружынскага ўсё натуральна:

*Я збіраўся
З пластыліну
Птушку вылепіць —
Пінгвіна.
А зляпіў я
Чарапаху,
Мама войкнула
Са страху...*

Мама невыпадкова спалохалася: «Ну і страшны ж // Гэты звер, // Гэты звер, // Хоць вачам сваім // Не вер! // Лапы — кошкі, // Хвост — // Ільва, // Кракадзіла — галава, // А фігура — бегемота...» Сынок, як бачна, аказаўся не вельмі таленавітым «скульптарам», а вось задаткі таленту чалавечнасці ў яго ёсць. Гатовы на ўсё пайсці, каб толькі мама не баялася:

*Зноў
Бяруся
За работу:
Пераробім
Чарапаху —
Хай не будзе маме
Страху!*

Дыялог з дзецьмі-аднагодкамі (чытачамі кніжкі ці слухачамі, калі з творами іх знаёмяць дарослыя) адначасова стаў і маналагам маленькага героя. А гэта яшчэ больш прывабляе, бо ўсё шчыра і непасрэдна. Як і ў жыцці дзяцей. Верш «Жарт» іншага плана. За назвай хаваецца цікавая гісторыя. Калі дзеці знаёмяцца з ёю, іх вачаняты ад нечаканасці ззяюць. Нават цяжка здагадацца, чаго ў іх болей — заўсёднай цікаўнасці, якая спада рожнічае малечы, ці ўсё ж боязі. Хутчэй за ўсё і тое і другое як бы паядналася. Гісторыя да таго незвычайная, што адразу і не зразумець, чым скончыцца:

*У завулак
Па начах
Ходзіць Страх,
Страшэнны Страх.
І са страху
Гэты Страх
Сам хаваецца
Ў лясах.*

...Прачытаны верш, а дзеткі, як тыя птушаняты, якія перакавалі навалніцу, не спяшаюцца свавольнічаць. Ціхенька сядзяць, засяроджана. Не верыцца ім, што ніякай небяспекі няма. Нарэшце, усміхаюцца. Баяцца ж няма чаго. Нездарма верш называецца «Жарт».

Так займаўся інтрыгоўна мог напісаць толькі сапраўдны чараўнік паэтычнага слова. Ім і быў А. Дзеружынскі. Шмат у яго і пацешак, розных небыліц. Ахвотна пісаў і казкі, выкарыстоўваючы ўжо вядомыя, неаднойчы апрацоўваныя сюжэты ці даючы волю фантазіі. Зноў жа ў гэтых творах суседнічаюць займальнасць і навучальнасць. «Бай, казкі бай», сказаў Авяр'ян Сафонавіч вуснамі дзетак у адным са сваіх вершаў. Ён і сам быў свайго роду добры Бай, які не адно дзесяцігоддзе нёс малечы радасць.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Чалавек здабывае песню на сваім мячы

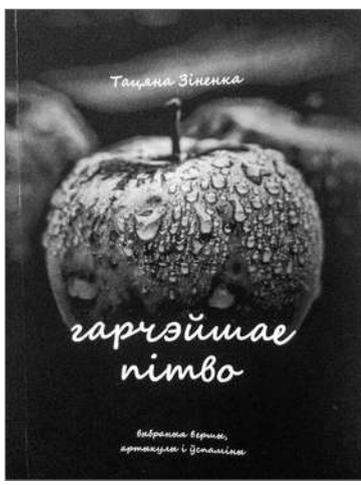
... Чалавек патанае ў цемры, пу- стэчы і распачы, а пасля ўсе кажуць: «Для паэта гэта натуральна. Усе творчыя людзі такія». Або яшчэ горш: «Гэта расплата за вялікі дар». Што такое талент? Падарунак або праклён?

Талент існуе? А можа, проста існу- юць розныя людзі, і кожны вучыцца неяк спраўляцца са звышнатуральнай вастрэйшай свайго зроку, адчуванняў, з ударамі і ўсмешкамі сусвету. Хтосьці выбірае не супраціўляцца, але гэта, упэўнена, не сведчыць пра яго слабасць.

Таццяна Зіненка, аўтарка і галоў- ная гераіня кнігі «Гарчэйшае пітво» (Мінск, «Медысонт», 2019) была над- звычайна моцным чалавекам. Гэта дру- гое пасмяротнае выданне паэтыкі, пасля кнігі «Плакала дзяўчынка» 2013 году. Прыжыццёвага не было. Больш за тое, яе, даволі вядомую і таленавітую аўтарку, абмінулі ўвагай ледзь не ўсе магчымыя збор- нікі і анталогіі. «Памерла ў адзіноце» — значыцца на ф- рзацы «Гарчэйшага пітва». Беручы такое выданне ў рукі, маеш пэўныя чаканні, але не столькі ад вершаў, колькі ад раздзела «Артыкулы і ўспаміны пра Таццяну Зінен- ку». Абазначэнні «душэўнай крохкасці» паэтыкі, апісанне яе свядомасці як тонкага, складана арганізаванага ме- ханізму выклікаюць вялікае здзіўленне, бо перш, чым дайсці да гэтых апісанняў, сутыкаешся з вершамі.

З вершамі, у якіх не можа весціся ніякай гаворкі пра адасабленне лірычнага героя ад асобы аўтара ці ма- стацкі вымысел, якія балюча працінаюць шчырасцю, цяжкай і моцнай энергіяй. І чалавек, які гэтыя вершы напісаў, які ў іх жыве, паўстае перад чытачом самастой- ным, самабытным, адчайным. «Калі ж на самай вузень- кай мяжы / да зманлівай спакусы пахілюся, / нікому не скажу: «Данамажы», — / Сама ўпаду, сама і падымуся».

У зборніку «Гарчэйшае пітво» можна прасачыць тэма- тычнае падзяленне. Аўтарка ўздымае знаёмыя тэмы, якія былі актуальныя ў час яе творчасці і ў пэўнай ф- орме захавалі сваю актуальнасць: мова, незалежнасць, самасвядомасць, блізкасць да зямлі; а таксама тыя, якія не маюць катэгорыі актуальнасці ўвогуле: каханне, смерць, адзінота і пустата, барацьба з ім. Але гэта той выпадак, калі зусім не новыя думкі выказаны з такой своеасаблівасцю, такім адметным паэтычным голасам, што здабываюць у новай афарбоўцы новую сутнасць. Тэматыка голасу з яўляецца ў гэтых не на пустым мес- цы. Далей, ва ўспамінах, яе сябры згадаюць, што нека-

торыя са сваіх вершаў Таццяна Зіненка любіла спяваць, а не чытаць. «Потым, калі яна цяжка захварэла і ўжо з цягам часу нічога не засталася ад таго цудоў- нага вобраза сапраўднай Таццяны Зі- ненкі, застаўся яе голас... Толькі ён быў, як і раней, Танін...» — згадвае Алена Маеўская.

Голас патрэбны, каб заклікаць да сум- лення, каб прызнавацца ў каханні. Каб звяртацца і клікаць, спяваць замовы. Распавядаючы пра Таццяну Зіненку, аўтары ўспамінаў звяртаюць увагу на тое, што яна была выхавана бабуляй- стараверкай, марыла стаць фальклар- рыстам, любіла Максіма Багдановіча. Адсюль — ад Багдановіча і фалькло- ру — шмат рысаў перайшло ў творчасць паэтыкі. Часты зварот да формы трыялета, паўторы, на- родныя матывы, рытмічнае падабенства да паганскіх закліццяў. Аўтарка называе сябе язычніцай, адмаўля- ецца ад хрысціянскіх вераванняў, але прымае на сябе адказнасць за грахі і сама прызначае за іх пакаранне. «Адну магілу маю, / і то не ў родным краі. / О, не кувай, зязюля, / і лес — не шалясці. / Сама сябе я толькі / за гэта пакараю, / сама сабе і толькі / скажу, куды ісці...»

«Гарчэйшае пітво» — і чытво не самае салодкае. Ціск і цяжар гэтых тэкстаў, іх энергетыка можа напужаць або адштурхнуць непадрыхтаванага чытача. Творы «сацыяль- ной накіраванасці» маніфестаўныя, яны ціснюць сваімі прамымі зваротамі і заклікамі. Такіх тэкстаў меншасць, але нельга сказаць, што астатнія — пераважна пра каханне і сваё месца ў жыцці — неяк ураўнаважваюць агульную ат- масферу. Кожны з вершаў, на якую тэму ні быў бы напіса- ны, «прапушчаны праз сябе», праз аўтарскую свядомасць і светапогляд. Глядзець праз гэтую прызму — быццам праз чорна-белы фільтр: жыццё або смерць, невыноснае шчасце або невыносныя пакуты. І, мяркуючы па тэкстах, аўтарка з удзячнасцю прымае абодва варыянты.

Назvu кнізе даў верш, прысвечаны А. Сысу, на чыю творчасць даволі падобны стыль Т. Зіненкі. У гэтым тэксце смерць паўстае вяртаннем да сапраўднага дому, адтуль, дзе паэты паміраюць, «перш чым пачуюць “лю- блю”». І ўсё ж такі «...будзем сцяблінай адною разам да сонца расці» — кажа Таццяна Зіненка свайму калегу па «выклітым» пакаленні, і ў гэтым поглядзе на смерць заўважна вялікае светлае і спакойнае жыццёлюбства, не меншае, чым у радках «я адшукаю парастак надзеі, я і тады не разлюблю жыцця».

І ўсё ж такі асноўны тон яе вершаў цёмны. Значная частка твораў у кнізе — вершы пра каханне. Іншы кры- тых тут мог бы дапусціць сентэнцыю пра «жаночую літаратуру» або «жаночае ўспрыманне», аднак такі кан- цэнтрат горычы, якім паўстаюць вершы Т. Зіненкі, гэта ў першую чаргу барацьба з пачуццём, спроба справіцца з сабой, можа, перанакіраваць гэтую энергію. Часты во- браз, камень, аўтарка асацыюе з сабой і сваімі адчуван- нямі. Гэтыя пачуцці цяжкія, здольныя задушыць і таго на каго накіраваныя, і таго, у кім абуджаюцца. Прычы- ны можна было б шукаць у асабістым жыцці паэтыкі, якое мімаходзь згадваецца ва ўспамінах пра яе, хаця звязваць тое, што перадаюць вершы, з аб'ектыўнай рэ- чаіснасцю, намагацца рацыяналізаваць творы — справа бессэнсоўная...

Магчыма, творы, якія ўвайшлі ў «Гарчэйшае пітво», можна ўспрымаць, як доўтую, урывачную споведзь, але яе эмацыянальнасць не пакідае ніводнага шанцу ра- забраць у ёй канкрэтных сюжэтаў.

Па настроі можна параўнаць тэксты Т. Зіненкі з твор- часцю Марыны Цвятаевай, але нервовасць і надрыў Т. Зіненкі нават цяжэйшыя: пульсуючая энергія змя- няецца стомленасцю і адзінотай, адчуваннем пустаты, значна менш пазіцыянавання сябе як паэта. Прытым нельга сказаць, што пазіцыя Зіненкі менш упэўненая. «Ой, няхай гавораць. Толькі б гэта / праўда не зрабілася маной: / што любіла я ў сабе паэта / і цябе — за тое, што не мой».

Смеласць Т. Зіненкі адзначаюць і яе сучаснікі, і самі яе вершы. Сапраўдная смеласць у тым, каб усё, што здара- ецца, з гатоўнасцю прымаць і перажываць усім сэрцам. Адзін з апошніх вершаў кнігі называецца «Прага агню»: «Дык не шкадуі мае лісты паліць: / вартуй агонь, каб не знікаў дачасна, / у полымі ніколі я не згасну, / бо я жыву, пакуль душа гарыць».

Прага агню — гучыць як кароткая і ёмка характары- стыка жыцця аўтаркі. Прага агню вяла яе па жыцці, пры- мушала кахаць і пісаць вершы, прага агню прывяла яе да смерці. Паэтка Таццяна Зіненка не выказвала ніякай сла- басці, а толькі дэманстравала ва ўсім моцнае сэрца — у ба- рацьбе, у каханні і ў распачы. Якой была Таццяна Зіненка як чалавек — напэўна, зусім не чытацкая справа. Але, калі ўспаміны пра яе ўсё ж такі з'явіліся ў кнізе, значыць, укла- дальнікі хацелі пазнаёміць чытача і аўтара бліжэй, чым гэта звычайна адбываецца. І, нягледзячы на разважанні пра сілу і слабасць, нельга сказаць, што ёсць моцны дыса- нанс паміж уражаннямі ад асобы і ад яе тэкстаў. Шчырасць і прага агню працягваюцца ва ўсім.

Дар'я СМІРНОВА

Падарожныя трансцэндэнцыі

Калі думка аб тым, што дзесьці за мяжой, у далёкіх амерыках альбо трохі бліжэйшых францыях жывецца лепш, сыцей і весялей, не дае вам спакойна спаць, то кніга Аляксея Кузняцова «Паломніцтва ў краіну заходняга сонца» (Мінск, «Мінкопринт», 2018) якраз варта таго, каб уважліва з ёй азнаёміцца. Аўтар вызначыў жанр свайго апаведу як пуцявы нататкі. Герой твора — вечны вандроўнік, якога нешта гоніць з месца на месца, яму патрэбна ўвесь час штосьці спасцігаць, тлумачыць для сябе, вырашаць, самасвядомасць. І ён не можа рабіць гэта на радзіме, бо яго жыццё не мае нейкай канкрэтна акрэсленай мэты, а менталітэт суайчыннікаў і сама плынь і ўклад іх жыцця не спрыяюць у тым, каб, урэшце, гэтая мэта з'явілася, герой знай- шоў сябе. Яму цесна, не хапае паветра, айчынныя балоты за- смоктаюць усё глыбей...

Як гаворыць пра апавядаль- ніка сам аўтар, ён — чалавек вечны, бо сутнасць яго — у тайнай Падсвядомасці, якую нельга асэнсаваць, ...а толькі прасветлена адчуць, плывучы ў хвалях нашага Несвядомага. За мяжой лірычны герой і спрабуе намацаць сваю сутнасць, зай- маючыся час ад часу здабыван- нем сродкаў на пражытак. Існуе ён па прынтцыпе: не жыццё для грошай, але грошы — для жыц- ця. Прычым крыніцы іх здабы- вання самыя розныя: часам ён адважваецца на цяжкую працу,

спалучаную з небяспекай, але ў асноўным прабаўляецца кра- дзяжамі ў брэндавых буціках ды фірмовых крамах. Герой — прыхільнік своеасаблівай філа- софіі: «Мы... анархісты, якія прыходзяць у гэты свет у пошу- ках свабоды, прыгодаў і веся- ласці. Нам зусім не абавязкова жыць у згодзе з грамадствам, нашмат больш істотна жыць у згодзе з самім сабой. Хай пле- беі плодзяць сабе дзяцей, а нам, адзінокім ваўкам, патрэбна пуцяводная зорка, якой можа стаць вось такая, незвычайная мара, і яна падаецца табе не- верагодна прыцягальнай, асаблі- ва калі ты абмацаваеш яе ў сваіх п'яных мроях»...

Колькі падобных «ваўкоў», якія так смела ўмелі марыць, на змярканні свайго жыцця апы- нуліся ні з чым, добра, калі хаця б не цалкам дэградаваўшы ад па- бочных эфектаў сваіх летуцен- няў!? Але ў нашага героя хапае сілы волі ў час спыніцца: хаця аспінае запояў і займае пэўную частку твора і, адпаведна, «пла- вання» ў ірацыянальных сен- тэнцыях, мэтай апавядальніка не становіцца патрэба «напіцца і забыцца». Яму важна найперш адчуць атмасферу месца, куды ён трапляе, і ў шырокім сэнсе, і ў вузкім — як узаемадзеянне аўра канкрэтнага горада з уну- транным вандроўным «я» героя, як яна праламляецца, паглыбля- ючыся ў ягоную сутнасць. А ўсе занятыя, якімі не грэбуе апавя- дальнік, таму спрыяюць, «далу- чаюць» да патрэбнай хвалі.

Так, герой — жывы чалавек фізіялагічна актыўнага ўзросту, з плоці і крыві, да таго ж — ня- стомны шукальнік прыгодаў. Таму цалкам лагічна выгляда- юць яго пошукі цялесных уцех у абдымках прафесіянальных пастаўшчыц адпаведных паслуг. Адзінае, што здзіўляе (дарэчы, адносна не толькі гэтага за- нятку, а ўвогуле свайго спробы эмігранства) — гэта некаторая доля наіўнасці, быццам апавя- дальнік глядзіць на заходні свет скрозь рамантычную прызму ўласнай узвышанай душы і ча- кае, што і на яго будучы глядзець гэтак жа...

Галоўнае, што характарызуе лірычнага героя, — тое, што ён не здраджае сабе: не перастае запытальна ўглядацца ў са- мыя глыбінныя нетры ўласнай душы, увесь час бударажачы яе, бясстрашна даследуючы «цём-

ны» бок асобы, дамаўляючыся з уласнымі «д'яблікамі». Надзвы- чай цікавымі падаюцца аўтар- ская разважанні пра захапленне азартнымі гульнямі і «прэпара- ванне» ўласнай залежнасці ад іх, а кульмінацыйным пунктам выступае расповед аб тым, як ён здолеў, дзякуючы пастаян- ным назіранням і аналітычным спробам, адкрыць у сабе «звыш- чалавека» і выйграць вялікую суму грошай у казіно Монтэ- Карла.

Фантастычнымі па адлюстра- ванні прыгажосці (як іншаплан- нетныя краявіды на карцінах Яэпа Драздовіча) падаюцца ў Аляксея Кузняцова апісанні азёраў паміж стромых схілаў у сярэдзіне ляснога гушчару. Ад- чуванне неверагоднасці ўзмац- няецца тым фактам, што аўтар... ужо вандруе па айчынных пра- сторах, прыехаўшы на пабыўку. Усё ж жыць яму лепей тут, на радзіме, прыходзіць ён да выс- новы, але працаваць — за яе ме- жамі.

Ёсць выданні карысныя лайф- хакі для аматараў падарожжаў: як не стаць ахвярай рознага кшталту прайдзісветаў, якія паразітуюць на даверлівасці ін- шых, альбо дзе ў Парыжы мож- на знайсці часовую падпрацоўку ці бясплатна пад'есці.

«Маё жыццё — гэта і ёсць той самы неверагодны раман, які будучы чытаць калі-небудзь, дурэючы...» — значыцца на вокладцы кнігі. Калі прыняць светапогляд аўтара, то можна пагадзіцца з гэтым залішне са-

маўпэўненым пасылам. Калі ча- лавек мае адпаведныя амбіцыі, то гэта першая прыступка да поспеху.

Але каб узяцца на астатнія, трэба большае. Самаахвярна праца над словам, стылем, над сабой, урэшце. Бо выразы, якімі аўтар навадніў апавед, служаць не на карысць эстэтычнаму ўспрыманню: «совершенно кра- сивейшее место», «излучают из себя колорит», «ложу пятерню», «исчезая в синевеющих дымаках» і падобнае. Можна ахарактарыза- ваць «вертлявую раскрашенную тёлку» як «елозящую тугими ягодицами на стульчике возле стойки», але акрамя адпавед- най карцінкі, чытач нічога не ўбачыць. І Кундэра зрэдзчас не цураецца падобных выразаў, але ў яго гэта падмацавана та- кім глыбінным сэнсам, што карцінка паўстае не толькі ў двух вымярэннях — даўжыня і вышыня, а і ў практычна на міну- лае і будучыню з асэнсаваннем, чаму яна патрэбная тут і цяпер.

Фінал твора адкрыты. Лірыч- ны герой хаця б наблізіўся да разумення сваёй місіі ў гэтым свеце: ён — пісьменнік. І са- мае важнае адкрыццё, якое ён зрабіў, гучыць так: «Не вельмі істотна, дзе ты жывеш. Істот- на, які ты і чаго хочаш у гэтым жыцці». І гэта разуменне вар- та ўсіх патрачаных у працэсе пазнання высілках, хаця б дзеля таго даялося злёгтаць на Марс ці ў суседнюю галактыку...

Яна БУДОВІЧ

Касмічныя неспадзяванкі

Наступнае ХХІІ стагоддзе — аказваецца, вельмі цікавы час. Падарожжы па Сонечнай сістэме зрабіліся звычайнай справай, створаны выкшталцёныя гаджэты, шырока выкарыстоўваюцца роботы-андроіды. Але меркаваць, што з развіццём тэхналогій і камунікацый *homo sapiens* зробіцца больш чалавечным, наіўна і нават небяспечна: сярод людзей па-ранейшаму пануюць хіжасць, зайздасць, імкненне да грошай і ўлады.

Сяргей Беляр, выпускнік брэскага гістфака, у літаратуры ўжо не першы год. Стыль пісьменніка вызначаецца лаканічнасцю, дакладнасцю. Здзіўляе яго веданне культуры, філасофіі, абазнанасць у сусветнай літаратуры. Нават у сваіх гістарычных аповедах ён знаходзіць месца для незвычайнага, што сцягае за межы чалавечага ўяўлення.

Летась у выдавецтве «Галіяфы» пабачыла свет кніга «Расследаванні інспектара Сарвы», якую склалі апавяданні, створаныя ім на працягу 2016 года. Фантастычны дэтэктыў — надзвычай цікавы і перспектыўны кірунак — быў абраны аўтарам невыпадкова, бо тут сапраўды ёсць дзе разгарнуцца. Гэткае «змяшэнне жанраў» здольна даць нечаканы і плённы вынік — варта згадаць падобныя творы Станіслава Лема, Айзека Азімава, братаў Стругацкіх ды іншых карыфеяў навуковай фантастыкі.

Такім чынам, знаёмцеся: галоўны герой — Ратаўт Сарва, інспектар дэпартаменту паземных крымінальных расследаванняў Астрапола (відаць, пераемніка Інтэрпола). Характар нардычны, вытрыманы. Мэтанакіраваны, адданы справе. Склад розуму — аналітычны, асноўны метада расследавання — дэдуктыўна-псіхалагічны. Амаратар уживаецца у

размове лацінскія выслоўі. Бязлітасны да касмічных злыдняў, не зважаючы на рангі, рэгаліі і пасады.

«Клопатная ў вас прафесія [.....], пастаянныя раз'езды, чалавечыя заганы, рызыка. Ніколі не хацелі змяніць працу?» — такое пытанне задае інспектару адзін з персанажаў, а той адказвае: «Шкадаваць аб зробленым выбары даводзілася, але каб усё кінуць і заняцца чымсьці іншым... І ў думках не было. Мне падабаюцца загадкі [.....], ні з чым не параўнальнае пачуццё пошуку ісціны, маральнае задавальненне ад усведамлення таго, што ты дапамог людзям». Ратаўт Сарва — персанаж каларытны, інтэлектуал, яму ўласцівы дыялектычны падыход да жыцця, а разблытваючы складаныя справы, ён паралельна цытуе на памяць антычных і сучасных філосафаў, класікаў літаратуры (чым не *altergo* аўтара?).

Шмат неспадзяванак напаткае чытача падчас блукання разам з галоўным героем па звілістых траекторыях, што праклалі міжпланетныя лайнеры. Аказваецца, на Еўропе, спадарожніку Юпітэра, яшчэ ў першай палове ХХ стагоддзя пабывалі нацысцкія астранаўты, труп аднаго з якіх знайшлі ўмёрзлым у лёд... Адкрыццё гэтае запачаткавала ланцужок загадкавых і трагічных падзей, што адбыліся на навукова-даследчай станцыі «Оле Крыстэнсэн Ромер»... Або камуна анархістаў «Антыфон Афінскі», якая з'яўлялася прыкрыццём для дзейнасці буйнога наркакартэля і злачыннага сіндыката, дзе Ратаўта Сарву чакала сур'ёзнае выпрабаванне на мужнасць, спрыт, дэдукцыю і логіку... Некаторыя гісторыі сюжэтна звязаны паміж сабою і агулам успрымаюцца як міні-аповесці. Гэтаму спрыяюць і своеасаблівыя паўторы канцовак папярэдніх аповедаў на пачатку наступных, як у тэлевізійных серыялах. Мо варта было б зрабіць на аснове зборніка сцэнар фільма?

Амаратар навуковай фантастыкі кніга прыйдзецца даспадобы, бо такога ў айчынай літаратуры яшчэ не было. Аднак, калі аўтар разлічваў на больш шырокую

аўдыторыю, для якой важныя не толькі знешні антураж, яскравая ідэя, ліха закручаны сюжэт, але і ўнутраная напоўненасць, то тут яму давядзецца сутыкнуцца з немалой колькасцю прэтэнзій.

Бо, як любіць паўтараць Ратаўт Сарва, «*der Teufel steckt im Detail*» — д'ябал — у дэталях...

Па-першае: веданне Белярам спецыфічнай тэрміналогіі заслугоўвае павагі, але часам гэта напружвае і прымушае задумацца: а ці мае тую самую павагу аўтар у дачыненні да чытача? «Газавы храматограф з мас-спектраметрычным дэтэктарам», «растворы электронны мікраскоп», «хвалевы рэнтгенафлюарэсцэнтны спектрометр», «рэнтгенафазавы аналізатар», «канфабуляцыя» — аўтар бязлітасна награвашчае тэкст навукова-тэхнічнай лексікай. Усё гэта здольна хутчэй адштурхнуць ад чытання, бо ўзнікае ўражанне, што тэкст напісаны найнячай пры дапамозе штучнага інтэлекту: «Намеснік індэферэнтна глядзеў на рану, не спрабуючы спыніць кроў», альбо: «Інспектару ніяк не ўдалася схпіць рацыянальнай часткай розуму працэсы, што адбываліся ў падсвядомасці». Да таго ж фразы на замежных мовах падаюцца ў асноўным

без перакладу, неабходна мець пад рукой слоўнік, каб не патануць у акіяне цытат.

Па-другое — схематычнасць і безжыццёвасць персанажаў. Зразумела, жанр і не вымагае шматстаронкавага аналізу псіхалогіі ўчынкаў, корпанія ў душах «аля Дастаеўскі» (хаця «Браты Карамазы», «Злачынства і пакаранне» — самыя сапраўдныя дэтэктыўныя раманы). Але часам узнікае ўражанне, што людзі ў аповедах Беляра мала чым адрозніваюцца ад сваіх памагатых-андроідаў — настолькі скупыя на эмоцыі іх словы і ўчынкі, а характары — блякля.

Трэцяе і, бадай, галоўнае: моўныя памылкі. Калі з усім вышэйпералічаным яшчэ неяк можна жыць, то чуйны да слова чытач будзе хапацца за галаву ледзь не на кожнай старонцы. «Падначаленых начальніку», «кіраваўшага ліфтамі камп'ютара», «прыпаручыўшы», «падганяемыя», «абезрухоўванасці», «стрэл прагрымеў як грывоты» — папраўдзе, спіс сэнсавых, лексічных, стылёвых ляпаў, рускамоўных калек, якія сустракаюцца амаль у кожным аповедзе, можна доўжыць і доўжыць. Зрэшты, на аўтара тут менш за ўсё нараканняў — усе мы недасканалыя, у кожнага свой слоўны запас, сваё адчуванне мовы, унутраны цензар. Бянтэжыць стаўленне да твора выдавецтва, узнікаюць сумненні ў прафесійным падыходзе да сваёй працы рэдактара. Што ўдвая дзіўна, бо «Галіяфы» дасюль служылі эталонам якасці, у тым ліку і ў мастацкім плане, паказваючы зайздросны прыклад падрыхтоўкі тэкстаў на ўсіх этапах.

Зрэшты, усе гэтыя заўвагі вельмі суб'ектыўныя, для мэтавай аўдыторыі яны, верагодна, пададуцца прадурзятымі і не вартымі ўвагі. Усё-ткі сюжэтная насычанасць, дынаміка, фактура тут на першым месцы. Таму кнігу ў нейкім сэнсе можна расцэнываць як творчую ўдачу, а аўтару хочацца пажадаць не спыняцца на дасягнутым, а развіваць і ўдасканальваць абраны напрамак.

Янка ЛАЙКОЎ

Адгукнуцца рэхам

Прадмова да паэтычнага зборніка, упэўнена, патрабуе асцярожнасці. Падзяліцца ўражаннем, паспрабаваць акрэсліць творчае мінулае і спрагназаваць будучыню, выдзяліць аб'ектыўна ўдалае — можна і не больш. Бо ў выпадку з паэтычным зборнікам Тамары Лазнюхі «Крылатае перадзім'е» (Пінск, «Пінская рэгіянальная тыпаграфія», 2018) аўтар прадмовы Жанна Завацкая амаль не пакідае чытачу тайны. Яна пералічвае тэмы вершаў (каханне, нянавісць, сяброўства, грамадзянскія і філасофскія роздумы), дае характарыстыку мовы (зразумелая, але сакавітая і вобразная), расказвае пра традыцыйныя для паэтаў прысвячэнні маці, радзіме, сябрам — ды яшчэ многім, акрэслівае настрой зборніка (у большай ступені гэта аптымістычныя вершы), ацэньвае мастацкі складнік (няма патоку арыгінальных і складаных рыфм і неверагодных вобразаў, але стыль непаўторны), нават падрабязна распавядае пра метафарычнае афармленне вокладкі (голы ствол з гронкай рабіны, ссохлая трава і голуб у палёце). Чытачу засталося толькі прасачыць за думкамі і пачуццямі лірычнай гераіні і ці згадзіцца з аўтарам прадмовы, адчуўшы трымценні паэтычнай душы, ці, не знайшоўшы для сябе грунтоўных філасофскіх роздумаў і адкрыццяў, адкласці зборнік.

Сапраўды, з многім з пералічанага можна пагадзіцца, як і з тым, што паэзія Тамары Лазнюхі спавядальная. Аўтар нібыта прадстаўляе сваю душу на суд чытача: шчырую ў адсутнасці ілюзій. Аўтар дала сімвалічную назву кнізе, якая выйшла напярэдадні яе сямідзесяцігоддзя. Напрошваецца тэма выніку жыцця — у большай

ступені творчага. Між тым у аўтара «Крылатага перадзім'я» выйшла ўжо 10 зборнікаў паэзіі. Перапынак паміж гэтым і папярэднім склаў 20 гадоў.

Узнікае пачуццё, што паэзія для Тамары Лазнюхі — ручай. Толькі з яго яна можа спатолюць сваю смагу, прагнучы, нібы птушка, узляцець. Увогуле, вобраз птушкі ў зборніку нават не патрабуе тлумачэння, бо ён арганічны для тых, каго нешта стрымлівае ў думках або дзеяннях.

Першае, што бачыш, разгарнуўшы зборнік, — страфу верша, які намякае на лейтматыў — падсумаванне вынікаў:

*Крылатое предзимье,
Спасибо за полёт,
Неточности прости мне
И в зной, и в гололёд.*

І калі з першымі двума радкамі зразумельна і метафара, і ідэя, то наступныя прыводзяць у замяшанне: чаму менавіта недакладнасці? Чаму іх трэба прабацьваць якраз у галалёд і ў спякоту?

Аўтар упэўнена: дарогі простымі не бываюць. Але прайсці іх трэба годна. Адчуваецца, што з гэтым памкненнем яна звяртаецца ў кожным вершы і да сябе, і да іншых. Іншыя — гэта часцей за ўсё родныя, сябры і проста знаёмыя. Большая частка вершаў — прысвячэнні: людзям, месцам, датам. Але часам гэта заклік да ўсяго чалавецтва. Тут высокія пачуцці і будзённасць пераплецення паміж сабой. Так, верш «Зварот да незнаёмкі» мае вострасацыяльную накіраванасць. Тэма алкагалізму і звязаных з ім праблем у адносінах маладых людзей хвалюе паэтэсу. Яна са шкадаваннем апісвае пакуты і спадзяванні дзяўчыны, якая часам забывае пра павагу да сябе і гатовая крочыць па жыцці з ненадзейным ча-

лавекам. Тамара Лазнюха ўпэўнена: шчасце такім быць не можа.

Больш цікавымі падаюцца паэтычныя спробы на беларускай мове (іх, дарэчы, няшмат). Яны вылучаюцца знаёмымі і цёплымі вобразамі, якіх не хапае рускамоўным:

*Каб толькі імі падзяліцца
Паспець з сапраўдным чытачом
І светлым вершам прытуліцца,
Як кажуць, да пляча плячом.*

Сапраўды, аўтар верыць у сваё пакліканне, эксперыментуючы не толькі з вобразамі, але і з формай. У зборніку ёсць акраверш, дзе першыя літары радкоў складваюцца ў поўнае імя паэтэсы. Тамара Лазнюха «рыфмуе вершы», спрабуючы ўкласці ў іх як мага больш цёплыні і шчырасці. У кнігу ўключаны творы, прысвечаныя не толькі радасцям жыцця, але і пакутам. Перш-наперш гэта творы пра неадпаведнасць душэўнага стану фізічнаму. Аўтабіяграфічныя па змесце, яны даюць уяўленне пра тое, што значыць бегчы ў сне, калі няма магчымасці гэта зрабіць. Сны — другое, але такое ж сапраўднае жыццё для лірычнай гераіні.

Асноўнае памкненне паэтэсы — быць карыснай людзям, у той самы час адольваючы цяжкі груз хвароб. Відаць, гэта сапраўды аддушныя, якая можа лекаваць і прыўносіць нешта лепшае — перш за ўсё для сваёй асобы. Паклапоціцца пра сябе — будзеш цікавым іншым. Душэўны стан — галоўны паказчык якасці жыцця — на яго і скіраваная ў большай ступені ўвага Тамары Лазнюхі. Вобраз лірычнай гераіні застаецца статычны: не адчуваецца зрухаў у светаадчуванні, у адносінах да свету; не знайсці нечаканых думак і роздумаў. Але надзея, вера, любоў — аснова, на якой трымаецца светапогляд лірычнай гераіні — аўтара зборніка. Відавочна, яе голас зможа адгукнуцца рэхам у нечай душы і сагрэць шчырасцю і пшчотай.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Уладзімір РУНЦЭВІЧ

Я быў у Купалы

Я быў у Акопах, у Янкі Купалы.
І жаўранкам летняе неба спявала,
Бы вершам Купалы.
Хадзіў я шляхамі і сцежкамі тымі,
Якія й дагэтуль завуцця святымі.
Сцежкі Купалы...
Лагойшчыны слыннай квітнелі нагоркі,
Гучала як радасць людская гаворка,
Купалы гаворка.
Гаіла душу без мікстур і без лекаў,
І самым шчаслівым я быў чалавекам,
Дзе некалі крочыў Купала.

Натуршчыца

Жадобны погляд у вачах,
Каб аж да здрады пакланяцца.
Работа ў дзень, а па начах —
Мастацтва.

Паўзмрок. Святло ад начніка.
Начную цішу шэпт абудзіць.
І мускулістая рука
Ўжо лепіць грудзі.

Да болю вуснаў — гарачынь —
І вось яно ўжо, азарэнне.
Хутчэй не думаць ні аб чым,
Бо ноч. Натуришчыца. Натхненне.

І рэжа цішу ўскрык ці плач?
Ды не, здаецца, штось не тое.
І не маэстра ўжо, а кат
Прад ёю.

Як гліну, цела камячыць,
Калі ж яно, калі збавенне?
Гарачы шэпт: маўчы, маўчы!
Бо ноч. Натуришчыца. Натхненне.

І прыйдзе дзень, цяжкі, як ноч,
На вернісаж, па шклу нібіта

Ідзеш. Другіх карцін апроч
Выяву ўсе пабачыць Афразіты...

Не сумуй

Белым снегам укрываецца зямля,
Нібы срэбрам — галава матулі.
Не сумуй жа, родная мая,
Накувае лета нам зязюля.
Не сумуй. Хай плачуць ледзяшы
Перад непазбежнаю вандроўкай,
Мы з табой, матуля, будзем жыць,
Будзем жыць у згодзе доўга-доўга.
Белым снегам накрываецца зямля,
Нібы ўлетку пухам тапаліным.
Не сумуй жа, родная мая,
Не спяшай за клінам жураўліным.
За зімой абавязкова будзе май,
Ты сама аб гэтым добра знаеш.
Не сумуй, мяне ты сустракай.
Гэта шчасце, калі ты чакаеш.

Усевалад ГАРАЧКА

Асядаюць бліскаўкамі з хлапушкі:
Цэлы целы, белы душы.
Трубы,
Фанфары — у кожныя вушы!

Мой помнік забрыдзе ў стаптаных кусты
Паблізу ля піўной з прыгожай назвай «Лета».
Мой сябар, завітай сюды і ты,
І бачыш ля сябе чугуннага паэта.
Цябе не дзівіць гэта?

Размораны паблізу, ляжаш адпачыць.
Разбудзіць дождж. І тыя ж:
«Ты мяне паслухай...»
Метал не стоміш — ляпай па плячы.
Прамоклы будзеш перхаць глуха.
А над паэтам суха.

А ў тумане засталося мора.
Там жанчыны у ліловых сукнях
Па вадзе халодных гуляюць,
Зазываюць, хто жыве надзеяй.

Караблі ідуць сюды заўсёдна —
Разбіваюцца заўжды аб скалы.
На гудкі збягаюцца марачкі —
Са скалы зрываюцца ў пучыну.

А ў тумане застаецца мора.
І жанчыны — у ліловых сукнях.
Дрэме мора ў полазе туману.
Тут жыве адвечна спадзяванне.

У белай кашулі
З сябрамі
І з тымі,
Каго нават
Не ведаю ў твар,
Сядзеў за сяброўскім сталом.
А нараніцу
Адмываў яе
Ад плямаў,

Якія пакінула ежа,
Ад разводаў віна.
Што лёгка,
Што — крыху цяжэй
Сыходзіла ўсё.
Засталася
Адна невялічкая плямка.
І калі
Зусім страціў надзею
Адчысіць яе —
Згадаў пра цябе.

Ён на твар, як на граду,
Густа сеяў бараду.
Паліваў яе гарбатай,
Каб расла густой, кудлатай.
Каб не вырасла рудой,
Потым мьў яе вадой.
А затым касіў на сена,
Ды яшчэ збіраў насенне.

Пакінуты ўсімі
Паўсюдна крычаў ён аб смерці.
І стаў за магілу цішэйшы —
Калі ажаніўся.

Графічна-класічны нябожчык,
І мы — яго бляклыхы цені.
Настрой урачыста-святочны:
«Што буду казаць? Што надзену?»

Графічна-класічны нябожчык
Ураз аб'яднаў нашы волі —
Усіх пазбіраў сёння разам —
Шарэнгамі крочым як воі.

Няўжо ж мы яго пахаваем?
Куды ж мы яго падзенем?
Графічна-класічны нябожчык
Узідзе як жытняе семя.

Не гучыць тая музыка:
Паміж мною

І светам асенняга саду
Пралягае мяжа.

Я стаю на узмежку прасторы
Пазіраю наперад.
Стуль клічуць вёсны

Да сябе,
Гэта значыць —
Да вёснаў,
Да зімаў,
І гэтак бясконца.

А тут —
Чорна-белая графіка.
Іншыя стылі і меры.

Не гучыць тая музыка:
Сталі празрыстымі сэнсы.

Пакалоўся аб куст шытшыны:
Расціла на далоні кроў.

Што цеплыня,
Якою дзень адорвай —
Ён даў нам цень —
Правобраз чорнай прорвы.

Жаўцеюць вербы праз туман.
І боль, і плач — самападман.
Над светам болю і нястач
Па болю боль, па плачы плач.

Так ёсць, было і гэтак будзе вечна.
Мы ўсё жыццё шукаем вышыні,
Але нязменна рухаемся ўніз,
Нібы агенчыкі васковых свечак.

Агонь

Спачатку
Ліжа дрэвам боты,
Каб шуануць у кроны
Потым.

Ганна АТРОШЧАНКА

Не вярнуць!

Зарасла сцяжына ў садзе,
Кучаравіца былнэг...
На далёкім далягладзе
Адпачыць дзянёк прылёг.

Тут стаяла хата з краю
І завулак быў другі...
Я дзяцінства зноў гукаю,
Ды не бачу з-за смугі.

Не вярнуць той час дзівосны,
Хор птушыны за гарой.
Астраўком шумелі сосны
І віталіся з зарой.

Тыя не вярнуць хвіліны,
Як і юныя гады...
Не трывожце, успаміны,
Не даехаць мне туды...

Вось і лета адспявала,
Быццам песня за сялом...
Пад асеннім накрывалам
Беспрытульны ціхі дом.

Дрэвы, нібыта скульптуры,
Сад, увечары пусты.
Месяц сумны, хворы, хмуры,
Пачарнелыя лісты...

Месяц высока плыве ў нябёсах,
Ночка тчэ цемру
на чэрвеньскіх кроснах.
Лецейка спіць у калысцы квяцістай,
Ранак сустрэне свой дзень урачыста.

Летуценні

Будуць дождж і навалніца,
Дні, сатканыя з імжы...
Шлях бяжыць мой да крыніцы,
Цераз шэрань, міражы.

Белы там туман радзее,
Упадзе на дол раса.
Як маяк, мая надзея,
Як журботная сляза.

Анатоль ЗЭКАЎ

*Жыццё ідзе, надзеі лічыць:
Пачую што, што ўбачу сам.
Усё збіраю ў «ЗЭКавычкі»
І выстаўляю чытачам.*

ДЗЕ ПАВІНЕН БЫЦЬ РАЙЦЭНТР?

Мая родная Патапаўка — вёска вялікая. Бывала, пойдзем з унукам Мікітам вечарам прагуляцца, дык па цэнтральнай вуліцы (толькі ад сярэдзіны!) шпацыраванне туды і назад аж дзве гадзіны займае. Падумаць толькі: электрычка ў вёсцы два разы спыняецца.

Неяк падчас адной з такіх вулічных вандравак унук запытаў:

— Дзед, а колькі прыпынкаў робіць цягнік у Буда-Кашалёва?

— Адзін, — адказаў я.

— Дык чаму тады раённы цэнтр у Буда-Кашалёва, а не ў нашай Патапаўцы? — здзівіўся ўнук.

І сапраўды, чаму?

ЦЯЛЕЖКА ТАПАРЫШЧАЎ

Бацьку — за дзевяноста, а ён яшчэ ўвяжа на цялежку сорок-пяцьдзясят зробленых дагэтуль тапарышчаў — і на электрычцы да Жлобіна. Там здасць іх оптам знаёмаму на рынку, атрымае разлік — і назад дахаты.

Сястра мая Галя лаецца: маўляў, куды ў твае гады цягацца, сілы ж ужо не тыя.

— А што, хіба людзей няма? — глядзіць на яе бацька. — Тут цялежку падымуць, у Жлобіне здымуць, а па асфальце яна сама коціцца.

Пры Галі, праўда, сядзіць у хаце, а як яна толькі ад'едзе дадому ў Жлобін, тады і ён следам.

ТРЭЦІ ПАРАГРАФ

Мая сястра Галя за падрыхтоўкай да ўрокаў право-дзіла, бадай, больш часу, чым я, аднак чамусьці вучоба ў яе не ішла. Вучыць, вучыць, а больш тройкі не выхо-дзіць.

Неяк зайшоў да нас настаўнік матэматыкі, стрыечны брат бацькі Іван Яўхімавіч. Бачыць: Галя сядзіць за падручнікам.

— Вучыш, Галя? — запытаў настаўнік.

— Вучу, — адказала сястра.

— Ну, вучы, вучы. Вывучы трэці параграф, па ім я цябе заўтра выклічу.

І выклікаў. Аднак Галі хапіла толькі на два сказы. А потым — як заклініла. І гэта па параграфу, які спецыяльна падрыхтавала...

ЮЛІН ПЕЦЯ, МОЙ БРАТ

У траўні 2018 года пахавалі майго траюраднага брата Пятра.

Усё маё маленства прайшло з ім. Гадоў на шэсць старэйшы за мяне, ён быў сапраўдным маім апекуном. Дзякуючы Пятру я разам з дарослымі хлопцамі гуляў у хакей і футбол, хадзіў на лыжах да самай «трубы» — так у нас называлася месца, дзе пад чыгункай ляжалі кольцы для вадасцёку і дзе мы імкліва спускаліся з крутой горкі. У лесе мы выпальвалі ў дуплах дрэў шэршніаў, на балаціявіне за Маліноўскай палянай лавілі кошыкам уюноў.

Для Пятра я быў яшчэ і спарынг-партнёрам. Паставіць мяне ў двары на браму і кідае шайбу. А каб на нагах не было сніжаў, ён спецыяльна зрабіў для мяне валёнкі накшталт сапраўдных вараатарскіх, панапхаўшы ў іх нейкіх металічных пласцін. А то яшчэ было: дасць мне баксёрскія пальчаткі і прапануе нападаць на яго. О, як я стараўся пацэліць свайму старэйшаму брату ў жывот! Аднак як ні скакаў, патрапляў у выстаўленыя ім кулакі.

Дома ў Пятра мы глядзелі таксама футбольныя і хакейныя матчы, бо тэлевізар на нашай вуліцы быў на той час толькі ў іх. Калі чэмпіянаты праходзілі на амерыканскім кантыненте, у Канадзе, напрыклад, то заседжваліся далёка за поўнач.

І васьмь гадоў ужо Пятра. Быццам адышла ў небыццё і частка майго жыцця.

ПАДАСІНАВІКІ

Было гэта ў маленстве. Маці паехала ў горад, а мы з братам пабеглі па грыбы. Аж у балаціявінны асінік пад Гавельскае. «Можа, там на падасінавікі пашанцуе», — падумалі.

І насамрэч пашанцавала. Ды яшчэ як! На адным месцы мігам нарэзалі па кошыку, потым яшчэ скінулі кашулі і, завязаўшы рукавы, натапталі падасінавікаў і ў іх. А ўсіх так і не забралі.

ЗЭКавычкі-4

Кароткія былі

АДПАЧЫНАК ПАСЛЯ АДПАЧЫНКУ

Жанчыны ў санаторыі нярэдка нахапаюць розных працэдур — і носяцца з кабінета ў кабінет як угарэлыя. За дзень не столькі палечыцца, колькі стомяцца.

— Дзякуй богу, заўтра — апошні дзень, — з палёгкай уздыхае адна. — Прыеду дадому, а да выхаду на працу — яшчэ тры дні. Хоць адпачну крыху.

КІЙ

Пасля працы сябры — Мікола і Валодзя — зайшлі ў майстэрню да знаёмага скульптара (яна была побач з іх офісам). Паглядзелі, пасядзелі, узялі па добрай чарцы. Мікола нават крыху перабраў. Валодзя пайшоў праводзіць яго дадому. Па дарозе Мікола раптам спахапіўся:

— А дзе мой кій? Гэта ж я забыў кій у майстэрні.

— Ды не ў майстэрні. Ты яго пакінуў у сваім кабінете, — запярэчыў Валодзя.

— Вой, і цяжка мне заўтра будзе без кія дабірацца да працы, — жаліцца Мікола.

— Заўтра табе і з кіем было б не лягчэй, — усміхаецца Валодзя.

АМЕРЫКАНСКАЕ Ў АМЕРЫКАНСКІМ

— То ж адрэдагаваў я аднаму багатаму графаману рукапіс, заплаціў ён мне пяцьдзясят долараў. Схаваў я іх на чорны дзень. А калі той дзень настаў, не магу ўспомніць, куды засунуў. Ведаю, што ў кніжку, а ў якую — забі, не памятаю, — апавядаў мне сябар. — Дзе толькі не шукаў, якіх толькі кніг не гартаў — няма.

— І не знайшоў? — цікаўлюся я.

— Ага, не знайшоў. Знайшоў! — усклікнуў сябар так, нібыта гэта адбылося не раней, а ў гэтую хвіліну. — Уяўляеш, ужо ўсялякую надзею страціў. У бясцілі, расчараваны і злосны ад марных пошукаў, упаў на ложак і ляжу. А вочы ўсё адно бегаюць па кніжнай шафе: ну, дзе яны, тыя долары, дзе? Недзе ж дакладна ляжаць у нейкай кніжцы і пасміхаюцца з мяне. І раптам позірк выхапіў зборнік «Амерыканскі дэтэктыў». Падумаў: долары амерыканскія? Амерыканскія. Дык чаму ім не ляжаць у гэтай кніжцы? Падхапіўся, імгненна выцягнуў зборнік, трасянуў і вачам сваім не паверыў: з яго на дол і насамрэч выпала так неабходная мне купюра.

— Жалезная логіка, — пахітаў галавой я.

— Жалезная, — пагадзіўся сябар. — Хоць і п'яны быў, калі хаваў, але ўсё ж змікіціў, што амерыканскае павінна ляжаць у амерыканскім.

НЕ ДОЎГІ ВЕРШ

Унук зазірае ў мой пакой.

— Дзед, — кажа, — нам у школе задалі вывучыць верш. На беларускай мове. Знойдзеш?

— Знайду, — адказваю. — А які верш? Пра што?

— Не важна пра што. Любы. Галоўнае, каб не доўгі, — тлумачыць унук.

ПАЖАР

У той калядны вечар у нашай вёсцы, ды яшчэ і на нашай вуліцы, толькі пад самым лесам, адбылася, бадай найвялікшая ў яе мірнай гісторыі трагедыя: ва ўласным доме згарэла цэлая сям'я — маці і трое малых дзяцей. Уратаваўся толькі гаспадар ды яго старэйшая ўнучка. Аднак і тая праз колькі дзён памерла ад алёкаў у гомельскім шпіталі.

Гэта была сям'я перасяленцаў з-пад Данецка. Так ужо здарылася, што ўцякалі ад вайны ва Украіне, а загінулі ў палымі на мірнай беларускай зямлі.

«Гэта ж, як і кожны вечар, палілі на верандзе печку-буржуйку, — згадваў пазней ацалелы гаспадар. — Заставалася адно паленца. Чаго, думаю, яму валяцца? Дай закіну ды хай дагарае. Укінуў — і спаць леглі. Не ведаю, колькі часу прайшло, як жонка падхапілася з крыкам: «Гарым!» Я ўскочыў і не, каб разбіць акно і павыкідваць праз яго дзяцей і самім выскачыць, дык кінуўся ў веранду. Расчыніў дзверы, праз іх пад парывам ветру і шуганула полымя. Ды так імгненна, што нават ахнуць не паспееў. Яно і адрэзала мяне ад маіх. Я — па гэты бок, яны — па той. Я так разгубіўся, быццам паралізавала ўсяго. Ногі сталі як ватныя, з месца зрушыцца не магу. Добра, што сусед падаспеў. Выхапілі старэйшую дзяўчынку, а болей ужо не паспелі. Эх, лепш бы я сам застаўся там разам з імі!» — і ён выцірае рукавом вочы, поўныя слёз.

...Якраз напярэдадні мы з унукам прыехалі ў вёску на зімовыя канікулы. Па дарозе я казаў: «Можа, ніхто з гарадскіх не прыедзе, дык табе там і гуляць не будзе з кім», на што Мікіта парыраваў: «Нічога, дзед, хахлы там пастаянна жывуць».

Ужо, на жаль, не жывуць.

«ЗЭКавычкі», «ЗЭКавычкі-2» і «ЗЭКавычкі-3» змешчаны, адпаведна, у нумарах ад 29 жніўня 2014 г., ад 14 студзеня 2015 г. і ад 7 снежня 2018 г.

Занеслі дахаты, высыпалі на падлогу ў каморцы — і зноў бязком у лес.

Усё паўтарылася нанова. А падасінавікі па-ранейшаму чырванелі вакол. Толькі трэці раз мы ўжо не пайшлі. Стаміліся. Тое ж Гавельскае — не блізкі свет.

Калі ж завіталі на тое месца назаўтра, ад пакінутых нам падасінавікаў засталіся адны карэньчыкі. Нехта апырэдзіў.

Гэта быў адзіны выпадак, калі мы пакінулі знойдзеныя грыбы ў лесе. Ні да таго, ні пасля таго такога з намі больш не здаралася.

СЯМЕЙНЫ АГЛЯД

У майго аднавяскоўца Таліка Краўчанкі па мянушцы Буслік — дзесяць дзяўчат. І ўсе такія галасістыя. Артыстыкі, адным словам. Калі ў школе праводзіўся агляд мастацкай самадзейнасці, то які б клас ні выходзіў на сцэну, абавязкова адзін з нумароў — гэта песня ў выкананні спявачкі Краўчанкі. Мянліся толькі імёны. І было адчуванне, што гэта агляд мастацкай самадзейнасці не школы, а сям'і Краўчанкаў.

ЗАПРАЎКА НА МЕСЦЫ

Звычайна бульбу ў цешчы капалі ўласнымі сіламі. За адзін дзень ніколі не ўпраўляліся. А ў тую восень цешча вырашыла наняць у падмогу дзвюх мясцовых капальніц.

— Ёсць тут дзве бабы, — сказала нам. — Дам ім па якой пяцёрцы ды бутэльку віна з сабой, яны і пагодзяцца. Усё адно нідзе не працуюць. Ходзяць увосень ад хаты да хаты. Тым вась і зарабляюць на хлеб.

Жанчыны працавалі ўвішна. Я ледзьве паспяваў кошыкі ад іх адносіць ды высыпаць у цялежку. Перад абедам, праўда, увішнасьць нанятых капальніц крыху замарудзілася — мусіць, стаміліся ўсё ж.

Ды тут мяне раптам паклікала цешча:

— Схадзі, Талічак, у камору, вазьмі там у шафе бутэльку віна ды прыкусиць чаго для баб.

— Дык яны ж і так ледзьве варушацца. А вып'юць — зусім ніякія будуць, — адпарываваў я на цешчыну просьбу.

— Гэта яны не выпіўшы ледзьве варушацца, — запярэчыла мяне цешча. — А вась пабачыш, як запрацуюць, калі возьмуць па шклянцы віна.

І неўзабаве я пераканаўся, што цешча мела рацыю. Пасля выпітага віна (а жанчыны асабліва і не прыкусвалі — хіба што па скрыліку сала і ўзялі) яны і насамрэч пажавелі. Быццам ім гэтай запраўкі якраз і не хапала.

«УСЁ ПАСПЫТАЕМ...»

Памятаеце: у дзевяностыя гады мінулага стагоддзя гарэлку прадавалі па талонах. Ахвочыя да выпіўкі атаварвалі іх у першыя дні. А далей што?

Вось і мае героі — Юрась і Алесь — вярнуліся ў Мінск з камандзіроўкі, дзе іх добра пачаставалі. Але ж сябры не супраць былі даваць. Ды дзе набыць тое пітво, калі не маеш талонаў?

І тут Юрась схамануўся:

— Слухай, Алеська, я ведаю, дзе можна выпіць. Паехалі да майго стрыечнага брата. Сам ён не п'е, а талоны атаварвае акуратам.

— Што, хлопцы, будзеце піць? — запытаў брат, расчыніўшы перад сябрамі бар. А там — і гарэлка, і віно, і каньяк.

Убачыўшы такое багацце, Юрась упаў на калені і аж узмаліўся:

— Усё, браточак, паспытаем, усё...

У ТРАЛЕЙБУСЕ

Час пік. У тралейбусе даволі цесна. Пасажыры стаяць шчыльна. Таму, зайшоўшы ў яго, прасунуцца далёка ў салон не магу. Стаю ля дзвярэй.

— Вы выходзіце? — цікавіцца на наступным прыпынку маладая сімпатычная жанчына.

— Ну, калі вы прапануеце... — жартую я.

Жанчына ў адказ гарэзліва ўсміхаецца. А выйшаўшы з тралейбуса, некалькі разоў азіраецца.

А можа, і трэба было выйсці разам з ёй?

ЛУЖЫНА КАЛЯ КРАМЫ

Ну і буркатун жа гэты Міхайлавіч! Вечна чымсьці незадаволены. То гэта яму не падабаецца, то тое. Бурчыць і бурчыць.

А то неяк мужыкі выпілі пасля працы. Захацелася яшчэ даваць. Вось і паслалі Міхайлавіча ў краму. А перад уваходам у яе — лужына, пакрытая першым лядком. Як жа тут Міхайлавіч змоўчыць.

— Маглі б і пасячы лёд ці хоць бы якім пяском прысыпалі, — наехаў ён на прадавачку віна-гарэлачнага аддзела. — А то паслізнецца які чалавек і зламае руку ці нагу.

— Цвярозы не зламае, — адказала тая. — Хіба што п'яны, калі добра вочы залы і нічога пад нагамі бачыць не будзе.

Пабурчэўшы, Міхайлавіч узяў дзве бутэлькі гарэлкі, выйшаў з крамы, паслізнуўся, упаў і зламаў руку.

Жанарбек АШЫМШАН:

«ІДЭІ ЖЫВУЦЬ УЛАСНЫМ ЖЫЦЦЁМ...»

З Жанарбекам Ашымшанам мы сустрэліся і пазнаёміліся ў Душанбэ. Казахскі паэт і журналіст прыехаў на Міжнародны сімпозіум літаратараў краін рэгіёна Наўруз. Жанарбек — дырэктар выдавецкага цэнтру «Каламгер-медыя». З'яўляецца намеснікам старшыні Саюза пісьменнікаў Казахстана. За свае творчыя поспехі Прэзідэнтам Казахстана адзначаны Дзяржаўнай маладзёжнай прэміяй «Дарын». Наша размова з казахскім паэтам — не толькі пра літаратуру.

— Вы з пакалення літаратараў, якія актыўна ўвайшлі ў літаратуру ў постсавецкі час. Што з'яўляецца галоўнай тэмай творчасці вашых равеснікаў у Казахстане?

— Так, у кожнай эпохі бываюць свае паэты і празаікі, якія здольны адчуваць і прапуськаць праз сябе жыццё грамадства, адчуваць пульс сучаснасці. У сваіх кнігах творчая асоба павінна ўмець ярка адлюстраваць тэндэнцыі часу, даць адзнаку падзеям, якія адбываюцца ў грамадстве. Я не кажу, што сучасны пісьменнік павінен ставіць перад чытачамі самыя актуальныя і вострыя пытанні. Не старацца забяўляць іх прыгожымі словамі і рыфмамі, а клікаць да актыўных дзеянняў. Лічу, што любы чалавек, які ўважліва чытае, знойдзе свайго празаіка і паэта, бо ў кожнага чытача свае запыты і густы, свае перажыванні і ўласныя погляды на жыццё. Галоўнае, каб сучасны пісьменнік змог стварыць нешта такое, што адпавядала б духоўным запытам згаладалага сучаснага чытача. І толькі тады яго будучы чытаць з удзячнасцю. Канешне ж, постсавецкі Казахстан адкрыў нямала новых імёнаў, аўтараў, у творах якіх чытачы знаходзяць адказы на важныя пытанні, якія сёння ставіць перад намі жыццё.

Я і мае равеснікі-паэты свой творчы патэнцыял адкрылі на зары Незалежнасці Казахстана. Кожны з нас разумее сутнасць і значнасць набытай нашай краінай Незалежнасці. Таму можна з упэўненасцю сказаць, што сучаснае пакаленне паэтаў і празаікаў здольна свабодна думаць і свабодна арыентавацца ў літаратурнай прасторы.

— **Наколькі істотна для вашага пакалення разуменне традыцый?**

— Відаць, нідзе ў свеце не сустрэнеш такога беражлівага стаўлення да нацыянальных традыцый, як у Казахстана. Я сам вырас у традыцыйнай казахскай сям'і, дзе гаспадарылі згода і любоў. Увогуле, працэс адраджэння нацыянальнай ідэалогіі ў краіне ідзе ўжо болей як дваццаць гадоў, з моманту набыцця Незалежнасці, і не без поспеху. У многіх сем'ях усе мерапрыемствы праходзяць з захаваннем старадаўніх традыцый: ці гэта нараджэнне дзіцяці, ці вясельле. Я асабіста ўсё гэта ўспрымаю як аднаўленне гістарычнай пераёмнасці.

Вядома, у гэтым плане і нам, казахам, ёсць куды развівацца. Хацелася б, каб у кожнай казахскай сям'і дзеці выходзілі на шанаванні і павазе да старэйшых, захоўваюць культ старэйшых прадстаўнікоў рода. Трэба дапамагчы падлеткам спасцігнуць свае карані, развіць у маладых цікавасць да гісторыі, роднай культуры. У гэтым аспекце вельмі важна развіваць менавіта нацыянальную літаратуру.

— **Ці важныя для сучасных, у прыватнасці маладых, пісьменнікаў Казахстана з'яўляюцца пераклады на іншыя мовы?**

— Несумненна, гэта важна ўвогуле для любога аўтара. Ёсць канцэпцыя «трэці свет», вылучана Карлам Поперам. Гэта свет аб'ектыўнага зместу мыслення, перш-наперш зместу навуковых ідэй, паэтычных думак і твораў мастацтва. Сутнасць ідэі ў тым, што вы нарадзілі калісьці свае думкі, развагі. Вырваўшыся з вас, яны пачынаюць жыць уласным жыццём. Разумеецца, у кожнай ідэі ёсць уласнае жыццё, і яно развіваецца па ўласнай логіцы. Гэта якраз гаворыць пра тое, што свет ідэі не проста існуе, а ён яшчэ і аб'ектыўны, і развіваецца па ўласных аб'ектыўных законах. Гэта — па-першае. І, па-другое, ідэя, якая народжана чалавекам, ужо існуе сама па сабе незалежна ад гэтага чалавека. Іншых людзей ужо няма сярод жывых, а іх ідэі да гэтай пары яшчэ існуюць. Вось такі парадокс можна прывесці ў прыклад адносна ідэі і творчасці. Натуральна, калі чалавек друкуецца ў іншых краінах і на іншых мовах, гэта сведчыць пра тое, што яго ідэя аказалася настолькі канкурэнтаздольная,

жыцця-здольная, што сапраўды сама прабівае дарогу ў іншых культурных і моўных прасторах. Гэта, відаць, і ёсць паказчык таго, што чалавек нечага вартага дасягнуў. Канешне, бывае і так: вы нешта казалі, а гэтая думка сама пачала жыць і развівацца, афармляцца ў змест. У рэшце рэшт пачалі выходзіць выданні на розных мовах. Гэта можна прасачыць неабавязкова на прыкладзе перакладаў за мяжою. У савецкі час было асабліва шмат кніг, якія перавыдаваліся па некалькі разоў. Можна ўявіць, наколькі яны захоўвалі сваю актуальнасць на працягу вялікага перыяду часу. Гэта і ёсць паказчык паспяховасці аўтара, калі яго перавыдаюць. Канешне, любому аўтару прыемна ведаць, што яго кнігі выдаюцца на іншых мовах у розных краінах. Сапраўды, гэта сведчыць пра тое, наколькі аўтар актуальны для сучаснага грамадства.

— **Наколькі далёкая ад вас беларуская літаратура? Ці тыя з беларускіх паэтаў і празаікаў, хто цяпер стварае нацыянальную літаратуру, невядомыя ў Казахстане?**

— Мне асабіста добра вядома поспехі і дасягненні літаратараў Беларусі. Перш-наперш Святланы Алексіевіч, якая атрымала Нобелеўскую прэмію ў галіне літаратуры, чые творы перакладзены на 20, а мо і болей моў свету.

З развалам Савецкага Саюза з'явіліся межы. Калі раней мы жылі ў адной краіне, то зараз нават не маем агульных граніц з Беларуссю, з якой мяжуюць Расія, Украіна, Літва, Латвія, калі мець на ўвазе постсавецкія краіны. На самай справе гэтая акалічнасць мае ўплывовую сілу. Заўважна, што духоўнае жыццё ў кожным грамадстве на постсавецкай прасторы стала ў некаторай ступені ізаляваным, і, канешне ж, мы сталі надзвычай далёкімі адзін ад аднаго. Інтэрнэт, інтэрнэт-веданне, здаецца, пра ўсё на свеце, не выратоўвае. Чым жывуць Казахстан і казахстанцы? Чым жывуць беларусы? Каб спасцігнуць гэта, аднаго знаёмства з навінамі адзін пра другога зусім не дастаткова. Разумею, што перажываем адны і тыя ж падзеі. Але мы перажываем іх кожны паасобку, кожны народ — па-рознаму. Так што трэба прызнаць, што мы аддаліся адзін ад аднаго. І ўсё ж робяцца спробы стварэння адзінага інфармацыйнага поля ў рамках інтэграцыі. Гэта зараз, дарэчы, таксама вельмі папулярная тэма. Мае месца культурны ўзаемаабмен. Гэта значыць, хтосьці прыязджае з Беларусі да нас, нашы суайчыннікі прыязджаюць да вас. Пакуль што мы спасцігаем адзін аднаго ў такім фармаце. Але хацелася б даведацца як мага болей. Усё ж такі культура любога народа заўсёды цікавая і веданне пра яе карыснае. Тым больш што, калі гаварыць пра нас, то Казахстан — таксама своеасабліва краіна. Напрыклад, у далёкай мінуўшчыне ў казахскага народа не было пісьменнасці, але затое была развітая моўная культура. Гэта краіна, дзе некалі праходзіў Вялікі Шаўковы шлях. Казахскі народ перажыў мноства войнаў, трагедый, што не магло не адлюстравацца на яго культуры, традыцыях, эпасе.

— **У гэтым мы падобныя... І Беларусь — на перакрыжаванні дарог ва ўсе стагоддзі... І нам ад войнаў дасталася...**

— Мне здаецца, што глыбокія пласты нашай гісторыі могуць быць цікавыя вашым суайчыннікам. І мы павінны нешта глабальнае адкрыць для сябе ў лёсе Беларусі і беларусаў. Камунікат, адносіны заўсёды спрыяюць творчаму росту. Вы ведаеце, можна жыць у грамадстве, так і не зразумеўшы яго. Вы ўніклі ў гэта грамадства і не бачыце ўвогуле ніякіх адрозненняў. Чым цікавыя зносіны? Найперш тым, што пачынаеш больш разумна ўсведамляць той свет, у якім сам жывеш, існуеш, на які раней звяртаў меней увагі. Бо не было параўнання. Бо ўспрымаў усё, што адбываецца вакол, як дадзенасць. Вось у гэтым і справа, што многія адметнасці не кідаліся ў вочы, не кідаюцца, калі ты ізаляваны. Іншы чалавек, які і да цябе, да тваёй краіны ў госьці наведваўся, дапамагае зразумець пэўныя нюансы, пэўныя незаўважныя раней аспекты. Таму любыя стасункі з іншанацыянальным светам заўсёды карысныя: яны дапамагаюць убачыць самабытнасць таго грамадства, у якім жывеш. І ў нейкай ступені ты пачынаеш гэтую самабытнасць шанавань, яшчэ болей павяжаць. Сапраўды, гэта ж тое, што вылучае нас сярод іншых, у нейкай ступені гэта важкія каштоўнасці, звычкі, што нас характарызуюць, і раней мы іх часам не заўважалі.

— **Дарэчы, ці застаецца руская мова галоўным камунікатарам у адкрыцці ў Казахстане замежных літаратур?**

— Яшчэ з савецкага часу пасрэдніцтвам рускай мовы даведваліся пра культурную спадчыну іншых народаў. І сёння, мяркую, гэта патрэбна прыняць як дадзенасць. Таму што ёсць асабліваці, адметнасці перакладу. Адбываецца, праўда, іншае: моцна развіваецца, хуткасна развіваецца і пашыраецца ў сваёй прасторы казахская мова. Нагадаю, што казахская мова ў савецкі час перажыла своеасаблівы крызіс, наступствы якога адчуваюцца і сёння. З'яўляюцца зараз новыя словы, іх патрэбна неяк уводзіць у самае шырокае карыстанне, у казахскі лексікон. Выпрацоўваецца новая тэрміналогія. Часам, праўда, гэтыя тэрміны падаюцца смешнымі і далёка не заўсёды ясна адлюстроўваюць сутнасць справы, пэўнай з'явы, дзеі. Так, рускую мову патрэбна прызнаваць як ніколі, бо яна мае большую канкурэнтаздольнасць, як транслятар, як транзістар нейкай культуры, дапусцім, той самай англійскай ці германскай. І поруч з гэтым нам патрэбна рабіць высновы і падцягваць узровень казахскай мовы. Ну і тут нельга не памятаць, што наступствы савецкага перыяду — гэта і тое, што казахская мова была выведзена са справаводства ў побытавую сферу. Мо таму таксама не развівалася дастойным чынам...

Цюркамоўныя краіны досыць багатыя на сваю культуру, багатыя сваім літаратурным асяроддзем. Цюркскія мовы дастаткова блізкія. І ў прадстаўленні цюркамоўнага свету, канешне ж, наперадзе казахская мова. Напрыклад, нават такое параўнанне прывяду: турэцкага аўтара казахскаму чытачу зразумець прасцей, чым чытачу рускаму, носьбіту рускай мовы.

— **Які стан літаратурна-мастацкай перыёдыкі ў Казахстане? Наколькі вялікія наклады «тоўстых» літаратурных часопісаў?**

— Так, у нас ёсць пэўная падтрымка дзяржавай выдавецкага рынку, таленавітых аўтараў і ўсёй гэтай сферы. Саюз пісьменнікаў Казахстана імкнецца падтрымліваць айчынную літаратуру і перш-наперш маладых аўтараў. Але ўсё ж такі хацелася б ацаніць сітуацыю ў параўнанні са станам выдавецкага бізнесу ў іншых краінах. Паглядзець на тое, як у іх усё гэта робіцца, як развіваецца. І трэба прызнаць, што там нават без удзелу дзяржавы ўсё надзвычай добра пастаўлена. На самай справе кнігавыданне шмат дзе ў свеце — вельмі прыбытковы, рэнтабельны бізнес, моцны рынак. Таму цалкам рэальна, што творчы чалавек там можа зрабіць сабе імя і зарабіць грошы. Гэта прыкметная розніца. Усё ж такі трэба прызнаць, што ў Казахстане выдавецкая справа не дужа моцна развітая. Не так як паграбуе сённяшні час. Калі браць казахстанскіх аўтараў, то зарабляць літаратурнай дзейнасцю могуць хіба што адзінкі. Час інтэрнэту прыцягвае кнігу. Гэтая сітуацыя, як на мой погляд, характарызуе цынізм сучаснага чытача, які ў сваю чаргу ігнаруе айчыннага аўтара, разам з тым з піетэтам ставіцца да замежнага. Канешне, можна крытыкаваць і казаць, што ўсё дрэнна, што ўсё гэта мае незваротны наступствы. Але, на мой погляд, гэтая сітуацыя — добрая нагода задумацца і самім аўтарам. Яны павінны пісаць не для таго, каб проста выканаць сваю працу, а каб зрабіць нейкае адкрыццё для свайго чытача. Любы аўтар павінен умець працаваць з чытачамі, ствараць сваю чытацкую аўдыторыю. І гэту аўдыторыю ў некаторай ступені засвойваць. Бо яны яшчэ і пакупнікі кніг. Вось такое разуменне павінна быць у нашых аўтараў, якія часам жывуць аднымі спадзяваннямі на дзяржаву. У механізме кнігавыдання, ва ўзаемадзеяннях аўтараў і чытачоў сёння сапраўды нешта працуе не так.

Мы бачым, што ў Расіі такі механізм болей эфектыўны, таму што вельмі шмат кніг паступае з Расійскай Федэрацыі ў Казахстан.

— **І да нас таксама. У сетцы дзяржаўнага кнігагандлю большасць кніг — гэта прадукцыя вытворчасці расійскіх кніжных выдавецтваў.**

— Дзеля праўды трэба заўважыць, што кнігі з Расіі — гэта далёка не адна мастацкая літаратура. Хаця мы добра ведаем, што за гады пасля таго, як распаўся Савецкі Саюз, з'явілася шмат новых імёнаў у пісьменніцкай кагорце. Шмат хто і зараз друкуецца досыць сур'ёзнымі тыражамі. Зразумела, што дзейнічае і раскрутка так званага, і сваю актыўную ролю выконваюць літаратурныя агенты. Літаратура і бізнес — такі тандэм ужо існуе. І мы на самым пачатку яго развіцця. Канешне, і ў Казахстане дзяржава па меры магчымасцяў стымулюе і падтрымлівае айчынных аўтараў. Але сядзець на бюджэтных датацыях — гэта не паказчык паспяховасці аўтара. Сапраўдны поспех у іншым — калі людзі сапраўды гатовы плаціць за слова пісьменніка, за яго талент.

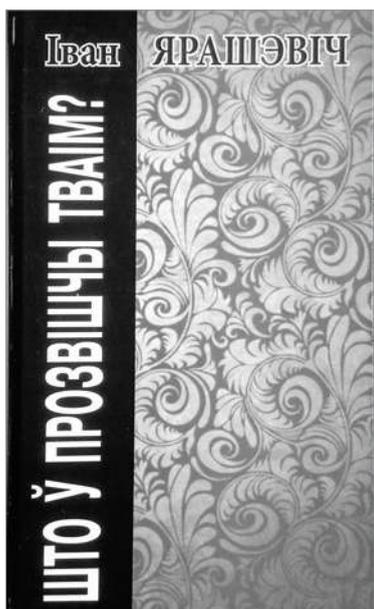
Гутарыў Мікола РАЎНАПОЛЬСКИ

Як карабель назавеш, так ён і паплыве, альбо Чаму ў нас такія прозвішчы?

Нашы далёкія продкі лічылі непрыстойным не ведаць радаслоўную да дваццатага калена. Колькі галінак з уласнага радаводу можа згадаць сучаснік? Добра, калі памятае хаця б імёны прадзедаў... Але ці вінаваты ён у тым, што мала ведае? Бо яшчэ ў мінулым стагоддзі цікавасць да сваіх каранёў магла скончыцца кепска. Таму шляхцянства, тытулы не афішавалі. За прыналежнасць да знатных родаў чалавек мог мець непрыемнасці: абмежаванні ў працы, адукацыі, у правах на адукацыю дзяцей. Альбо нават трапіць у турму.

Але ў апошнія дзесяцігоддзі ў суайчыннікаў узрастае цікавасць да мінуўшчыны. У архівах карыстаецца немалым попытам платная (і далёка не танная) паслуга па стварэнні радаводнага дрэва. Многія грамадзяне ў вольны час і самі туды прыходзяць адшукаць звесткі пра свае карані.

Пачынаць адпаведныя пошукі раяць з расшыфроўкі прозвішча. І тут на дапамогу прыйдуць выданні, падрыхтаваныя аўтарытэтнымі даследчыкамі і краязнаўцамі: «Што ў прозвішчы тваім?» Івана Ярашэвіча (Мінск, «Деловая печать», 2018) і «Корні нашых фамилий / Карані нашых прозвішчаў» Валянціны Лемцюговай і Ірыны Гапоненкі

(Мінск, Выдавецкі дом «Звязда», 2018).

Першы з названых аўтараў даследуе тапаніміку і паходжанне прозвішчаў Чэрвеньшчыны (але трэба заўважыць, што прозвішчы, гісторыя якіх адлюстравана ў кнізе, тыповыя для ўсёй Беларусі). Леташняе выданне аўтар вызначае як літаратурна-навукова-папулярнае. Яно не абцяжарана пералікам канчаткаў, суфіксаў і іншых лінгвістычных тэрмінаў, напісана жывой вобразнай мовай. Адносна пахо-

джання некаторых прозвішчаў аўтар прыводзіць не толькі сваю версію, але і іншыя, не аспрэчваючы. Да таго ж у апошнім раздзеле кнігі пісьменнік звяртаецца і да зместу асобных мянушак.

«Мянушкі, празванні — моўныя помнікі гісторыі, фальклору, этнаграфіі. На іх аснове ўзнікла і шмат прозвішчаў. На аснове пэўнага чалавека яны ілюструюць заняткі людзей у пэўнай гістарычнай плыні, вызначаюць маральна-этычныя адносіны. Маюць яны і літара-

турную афарбоўку», — зазначае Іван Ярашэвіч. На прыкладах, якія мелі месца ў рэальнасці (даследчык іх пачуў ад суразмоўцаў), у кнізе апісана гісторыя паходжання мянушак «Каўбаса», «Рэшата», «Сват», «Свяцонныя яйцы», «Сучка з'ела боты» і «Яшка-Гаўрыла». Адметна, што самыя неверагодныя выпадкі і здарэнні не выдумляюць з галавы, а назіраюць у сапраўднасці, што і пацверджана распевамі даследчыка.

Асновай другога з прапанаваных выданняў сталі пісьмы чытачоў, якія з 2008 да 2012 года друкаваліся ў рубрыцы «Што ў імені маім» у газеце «СБ. Беларусь сегодня». Калі рубрыка з'явілася на старонках выдання, не толькі з Беларусі, але і з многіх іншых краін ад чытачоў псыпаліся просьбы патлумачыць паходжанне іх прозвішчаў. У асобных лістах прыводзілася інфармацыя пра тое, як даваліся прозвішчы ў той ці іншай мясцовасці, факты з радаслоўнай. У аснове адказаў пра паходжанні прозвішчаў пакладзены навуковыя прыцыпы і канкрэтныя факты з розных пісьмовых крыніц.

На пачатку кнігі змешчаны навукова-папулярны матэрыял з гісторыі станаўлення прозвішчаў і іх вывучэння, прыводзяцца лексічныя крыніцы прозвішчаў,

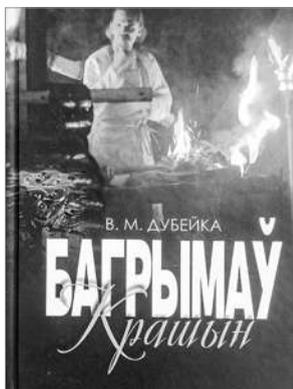
а таксама карты распаўсюджанасці прозвішчаў з тыповымі суфіксамі па рэгіёнах Беларусі і Украіны. Адметна, што ў аснову прозвішчаў маглі быць закладзены не толькі рысы знешняга выгляду, хібы знешнасці, фізічны стан, разумовыя якасці, асаблівасці характару, звычкі, схільнасці чалавека, прыродныя ўмовы часу яго нараджэння, асацыяцыі з хатняй ці дзікай жывёлай, прыладай працы, прадметамі побыту. Цікава, што практыкаваліся і падманныя імёны з мэтай скрыць (каб не сурочылі) станочныя якасці асобы, спужаць гэтым злых духаў і ворагаў — такія прозвішчы служылі абярэгамі.

У абодвух выданнях прозвішчы групуюцца па алфавітным парадку, прыводзяцца розныя іх варыянты, часам — характэрныя прымаўкі. Яны будуць карысныя не толькі лінгвістам, гісторыкам, этнографам, фалькларыстам, ананістам — усім, хто хоча больш даведацца пра сябе і гісторыю свайго роду. Акрамя таго, матэрыялы кнігі могуць стаць дзейным сродкам выхавання патрыятызму ў моладзі, гонару за свой край, адказнасці за справы, паводзіны, учынкi.

Яна БУДОВІЧ

Крашын энцыклапедычны

Добра прапрацаванае навукова-папулярнае выданне заўсёды не толькі спаліае смагу да гуманітарных ведаў, але і запівае гэтыя веды ў ладна сканструяваны каркас, адзіны выгляд якога можа выклікаць эстэтычнае задавальненне ў чалавека з тэхнічным складам розуму. Так атрымліваецца і з кнігай Васіля Дубейкі пад назвай «Багрымаў Крашын», якая была надрукавана сёлета ў выдавецтве «Чатыры чвэрці». Прысвечана яна гісторыі маёнткаў Крошын (раней — Крашын), пабудаваных на малой радзіме пісьменніка Паўлюка Багрыма, а таксама іх наваколлю. Аўтар больш як 30 гадоў даследуе баранавіцкія мясціны, таму было пытаннем часу, калі ў поле яго навуковага далагляду трапіць і Крошын.

прозвішчамі іх жыхароў, але таксама прасочвае этымалагічнае паходжанне кожнага з іх, не забываючыся і на паходжанне назвы самога Крошына. Далей адзначаюцца ўласнікі маёнткаў: умовы, на якіх маёнткі пераходзілі ад аднаго ўласніка да іншага, гістарычныя факты, якія датычацца перыядаў валодання, — і ўсё гэта ажно з XV ст. і не без удзелу Радзівілаў. Пазней разбіраецца ўнутраная геаграфічна-дэмаграфічная статыстыка Крошына: з якіх дакладна зямель ён складаўся, як гэта змянялася з цягам часу, а таксама колькі і якіх тыпаў сялян там пражывала і якімі павіннасцямі яны былі абложаны. Пасля аўтар зноўку звяртаецца да

гісторыі маёнткаў Крошын, але робіць гэта ўжо не праз прызму феодалаў-уласнікаў — наўпрост пераклавае найбольш значныя падзеі. Апошнім (але не па сваёй значнасці) асноўным раздзелам падаецца палеміка В. Дубейкі з М. Маліноўскім, які дзесяцігоддзе таму на старонках аднаго з айчынных выданняў выказаў сумнеў у тым, ці

не зашмат увагі надаюць асобе П. Багрыма навукоўцы. Дубейка ў сваім даследаванні факталагічна аспрэчвае «эмацыйналыныя і тэндэнцыйныя» доказы Маліноўскага і заклікае таго да плённай працы на карысць Бацькаўшчыны. Напрыканцы кнігі ёсць шмат цікавай статыстыкі: ад радаводу ўладальнікаў крошынскіх маёнткаў з падлічанай колькасцю прыдворных «душ» да мапаў маёнткаў з адзначанымі на іх населенымі пунктамі.

Такім чынам, кніга адначасова з'яўляецца краязнаўчым, агульнагістарычным, філалагічным і літаратуразнаўчым даследаваннем. Такі комплексны падыход дазваляе аўтару не толькі ахапіць разнастайную аўдыторыю, але і ўвогуле самой комплекснасцю нагніць чытачоў да падобнага адэталвання навакольнай рэчаіснасці. Навукова-папулярная літаратура знаходзіцца на цікавым сумежжы: адначасова даносіць інфармацыю досыць даступнай мовай і робіць гэта ў вышталюна-структураванай форме, што дазваляе не выпадаць з агульначалавечага самаадукацыйнага працэсу і ў сваю чаргу даказвае: былі б веды — а адпаведная часу форма заўсёды знойдзецца.

Данііл ЛЫСЕНКА

Масты праз мора і сушу

У польскім выдавецтве «IBiS» (Варшава) пабачыла свет новая міжнародная анталогія паэзіі «Масты: Гродна — Рыга — Талін — Вільня — Варшава». На гэты раз творы беларускіх аўтараў апублікаваны пад адной вокладкай з творами нашых калег з Польшчы і краін Балты.

Кніжная серыя створана і развіваецца дзякуючы намаганням вядомага польскага паэта, перакладчыка, выдаўца Аляксандра Наўроцкага, які праз праект імкнецца аб'яднаць літаратары з розных краін свету (былі выпускі з удзелам творцаў Грэцыі, Італіі, Вялікабрытаніі, Расіі і іншых краін).

Знакавай падзеяй для Гродзеншчыны літаратурнай стаў выхад у 2017 годзе польска-беларускай анталогіі паэзіі «Масты: Варшава — Гродна», у якую ўключаныя творы дзесяці польскіх паэтаў і столькіх ж аўтараў з Гродзенскай вобласці на мове арыгінала і ў перакладзе на беларускую і польскую мовы. Большасць перакладаў паэзіі на польскую мову выканала паэтэса Міра Лук-

ша (Беласток).

І вось у Гродне з'явіўся новы выпуск серыі. Паводле задумы Аляксандра Наўроцкага, да паэтаў з Польшчы і Беларусі далучыліся новыя ўдзельнікі — паэты прыбалтыйскіх краін. З беларускага боку ў зборніку прадстаўлены творы такіх паэтаў, як Людміла Кебіч, Віктар Курловіч, Рыгор Гармаш, Валянцін Семянкі, Людміла Шаўчэнка, Анатоль Апанасевіч, Дзмітрый Радзівончык, Віктарыя Смолка, Аляксандр Авір'янаў, а таксама аўтара гэтых радкоў.

Паэзія Польшчы прадстаўлена і ў перакладзе на рускую мову. У ліку аўтараў — Аляксандр Наўроцкі, Барбара Юркоўска, Міра Лукша, Ежы Парушэўскі, Бенедыкт Козел, Egnomi Stationis (Барташ Радомскі), Марцін Мольскі, Уршуля Войтась. Ад нашых сусядзяў з Літвы ў анталогію трапілі творы такіх паэтаў, як: Аляксандр Сакалоўскі, Аляксандр Сняжко, Вячаслаў Зянкевіч, Мажэна Мацкойць-Сінкевічэна, Крысціна Ужэнайтэ, Дамініка Аліцка. Сярод удзельнікаў анталогіі ад Латвіі — руская

паэтэса з Рыгі, перакладчык, галоўны рэдактар літаратурнага часопіса «Настоящее время» Таццяна Жыткова, а таксама паэтэсы Тамара Ярмолава, Алена Журовіч, Дзіяна Дзмітрыева. Паэзію Эстоніі ў кнізе прадстаўляе паэтэса з Таліна Алена Ларына. Асаблівасць новай анталогіі паэзіі прыбалтыйскіх краін (да якіх ініцыятары праекта адносяць і Беларусь) заключаецца ў тым, што паэзія прадстаўлена не толькі па этнічным, але і па геаграфічным прыцыпле. Пры гэтым у ролі сімвалічнага моста паміж літаратарамі і чытачамі з розных краёў выступае руская мова.

Традыцыйна змест анталогіі паэзіі «Масты» — гэта не толькі паэзія, але і выяўленчае мастацтва. У літаратурным зборніку прадстаўлены рэпрадукцыі карцін Аліны Літвіненкі (Рыга), Мальвіны дэ Брадэ (Варшава) і Мікалая Бандарчука (Гродна). Удзел у праекце беларускіх паэтаў стаў магчымым дзякуючы фінансавай падтрымцы Культурнага цэнтра Беларусі ў Варшаве.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК

Няма ліха без добра

Менавіта пад такой назвай выйшла новая кніга вядомага майстра мастацкага слова Міхася Пазнякова. Пабачыла свет яна ў кніжнай серыі гумару і сатыры «Несур'ёзна пра сур'ёзнае», якую з 2014 года выпускае выдавецтва «Чатыры чвэрці».

Гэта ўжо другая яго гумарыстычна-сатырычныя кніга і сотая па агульнай колькасці. Між іншым, Міхась Пазнякоў у свой час працаваў некалькі гадоў галоўным рэдактарам часопіса «Вожык». Не забывае пра вярсёлыя жанры і цяпер.

У новую кнігу ўвайшлі літаратурныя пароды, байкі, іранізмы, неблытцы, эпітафіі, шрацінкі, аднарадкоўкі, эпіграмы, мудраслоўі, тосты, гумарэскі.

Кніга прымушае не толькі пасмяяцца, усміхнуцца, але і задумацца, бо аўтар сапраўды валодае зайздросным пачуццём гумару, дасціпным і ў меру саркастычным позіркам на многія рэаліі сучаснага жыцця.

Вокладку кнігі яскрава аздабляе малюнак вядомага мастака Валянціна Губарава.

Павел КУЗЬМІЧ

Зоя Літвінава: «НЕ ЗБІРАЛАСЯ РАБІЦЬ З МАСТАЦТВА ДРАМУ»

Работы мастачкі Зой Літвінавай гледачы пазнаюць па непаўторным аўтарскім стылі. Асоба, якую ведаюць у нашай краіне і за межамі. На творчым шляху жанчыны з моцным характарам было шмат складаных момантаў, перажыць якія дапамагала вера ў сябе і ў мастацтва: яе першая персанальная выстаўка адбылася, калі аўтару споўнілася 50 гадоў. Мастачка распавяла пра самыя важныя моманты свайго жыцця.

— **Зоя Васільеўна, быць жанчынай-мастаком, напэўна, няпроста. Ці сутыкаліся вы з непрыманнем вас як прафесіянала альбо з цяжкасцямі ў прызнанні вашага мастацтва?**

— Калі шчыра, то быць жанчынай-мастаком нескладана. Калі хочаш быць мастаком, калі гэта любіш і калі для цябе гэта важна і прынцыпова, то рабі тое, што любіш. Вядома, проста не будзе. Я думаю, што жаночы лёс у мастацтве ў любым жанры ў прынцыпе складаны. Трэба разумець, што гэта шлях, у якім ты шукаеш сябе, таму сутыкнуцца з цяжкасцямі ў любым выпадку давядзецца. Мужчыну лягчэй, таму што ён ад прыроды надзелены сілай. Ён актыўны і ён творца. У жанчыны крыху іншае прызначэнне. Але ёсць выключэнні, калі жанчыны любяць і жадаюць чымсьці ахвяраваць. Я лічу, што жаночага мастацтва не існуе. Мастацтва першапачаткова мужчынскага роду.

— **Атрымліваецца, што, выбіраючы прафесію мастака, жанчына згаджаецца на прыняцце мужчынскай ролі?**

— Менавіта так. Наогул, добрых жанчын-мастакоў, якія зрабілі нешта адметнае і якія былі б цікавыя як у рускім, так і ў еўрапейскім мастацтве, вельмі мала. Жаночае мастацтва слабае: манернае, таннае, не зусім значнае або, як я звычайна кажу, мадамскае. Але ж і ў шэрагу мужчын ёсць таксама слабыя мастакі, таму нельга абагульняць. Я лічу, калі ты выбраў гэты шлях, значыць, адпавядай яму, не крыўдуй, не патрабуй выключнасці, рабі тое, што ты любіш, і тое, у што верыш, тады атрымаецца. Не трэба адразу чакаць разумення. Бо гэта вялікая рэдкасць, калі цябе разумеюць са старту. Гэта цяжкі шлях, але таму і каштоўны. Для мяне было цікава і важна развівацца ў мастацтве. Найбольш за ўсё ў жыцці мяне цікавіла менавіта гэта.

— **Вы памятаеце той момант, калі вас пачалі разумець і прымаць? Што гэта значыла для вас?**

— Я вельмі шмат рабіла ў мастацтве, хоць мяне цкавалі, душылі. Тое, што я рабіла, нікому не падабалася. Мяне не разумелі, але чамусьці гэта не турбавала. Я не хацела рабіць тое, што рабілі іншыя. Сацыяльны жываліс, жываліс палітычны і кан'юктурны — мне гэта было нецікава. Быў такі час, што не даводзілася нічога патрабаваць і тым больш чакаць, што нешта зменіцца. А потым раптам здарылася перабудова. Некалькі чалавек з Аўстрыі ўбачылі мой жываліс. Гэта былі нават не мастацтвазнаўцы, а навукоўцы, якія прыехалі ў Беларусь. Яны зацікавіліся, прыйшлі ў майстэрню. Адрозж купілі ў мяне некалькі работ, запрасілі з выстаўкай. У той момант я зразумела, што цікавая і магу дэманстраваць свае творы шырокай аўдыторыі.

Да 50 гадоў у Беларусь ў мяне не было ніводнай персанальнай выстаўкі пры тым, што работамі мая майстэрня была забітая цалкам. Першая выстаўка ў нашай краіне адбылася ў Полацку — разам са Светай Катковай. Гэта была выдатная экспазыцыя ў адмысловым месцы. І вельмі мне запомнілася. Першая выстаўка адбылася ў Аўстрыі. Што значыць быць запатрабаваным мастаком, я зразумела на Захадзе. Гэта было незнаёмае і вельмі цікавае пачуццё, якое не ўсім мастакам здараецца адчуць. Тады зразумела: тое, што раблю, вельмі важна і патрэбна. Калі

ўпершыню трапіла на Захад, не ведала ніводнай замежнай мовы. Думала: як жа я буду мець зносіны? Таму тое, што хацелася сказаць, малявала. Такім чынам зрабіла сабе рэкламу.

— **Што дапамагло вам захаваць спакой і цягліваць, улічваючы той факт, што ваша першая персанальная выстаўка адбылася досыць позна? Многія б ужо страцілі надзею. Вас трымала ідэя або бязмежная вера ў сябе?**

— Безумоўна, вера ў сябе прысутнічала. Але я працавала, не разлічваючы на вялікі поспех. Мастацтва непрадказальнае: цябе могуць зразумець ці, наадварот, не зразумець. У мяне не было крыўды ці злосці. Я не чакала вялікага поспеху. Але мела па жыцці вялікую падтрымку — сяброўства са Светай Катковай. Аднаму складана, а мы абедзве былі дзяўчыны з не вельмі звычайнымі інтарэсамі. Нам нецікава было замужжа, не думалі пра стварэнне сям'і, нам цікава было мастацтва. Наша дружба дапамагла выжыць.

— **Як перажывалі тыя моманты, калі сутыкаліся з актыўным непрыманнем? У чым гэта выяўлялася?**

— Тое, што я рабіла, не падабалася Міхаілу Савіцкаму. У той час ён наогул не мог прымаць іншы жываліс. Яму патрэбна была сацыяльная праблематыка. Тэма дыплама ў мяне была вельмі сур'ёзная — «Трасцянец». Мне яна была цікавая і важная. Але я ніколі не збіралася з мастацтва рабіць драму. Для мяне жываліс — гэта нешта шчаслівае, радаснае, гэта тое, што дапамагае чалавеку жыць, думаць пра дабро, пра прыгажосць. А ў розных выданнях пачалі з'яўляцца артыкулы пра тое, што я і маё асяроддзе — халтуршчыкі, у нас быў вельмі цяжкі час. Ніхто не купляў работы, а жыць некалькі трэба было. Дапамагала мануэнтальнае мастацтва. Бралі значныя аб'екты і вельмі сур'ёзна ставіліся да гэтага жанру. Дзякуючы гэтаму атрымалася выжыць у той час.

Тады можна было быць запатрабаваным мастаком, але пры ўмове, што ты будзеш рабіць тое, што ад цябе патрабуюць. Я гэтага цягнуць не магла. Не люблю бытавы жываліс, лічыла і лічу, што значэнне мастацтва абсалютна ў іншым. Калі вучылася і трэба было адлюстроўваць бытавыя моманты, мне як творцы было некамафортна.

— **Але вы ж былі зусім не гарадскім чалавекам, а ў вёсцы побыт мае важнае значэнне...**

— У мяне атрымалася наадварот. Тое, што я нарадзілася ў вёсцы, сфарміравала ў мяне яднанне з прыродай. Усе ідэі майё творчасці ідуць менавіта адтуль. Звычайна вясковыя дзеці, якія звязаны

з прыродай і назіраюць за ёй, атрымліваюць каласальныя эмоцыі. Я была лунацікам у дзяцінстве, вельмі любіла змярканне. Бо калі наступае змярканне, усе сілуэты набываюць іншыя формы. З'яўляюцца асаблівыя гукі, аблічча зямлі становіцца іншым. Гэта хвалююча, трывожна, страшна, але ўсё роўна хацелася там знаходзіцца. Гэтыя адчуванні і гукі фарміравалі мае ўражанні. У падсвядомасці з'яўляліся розныя бачанні свету. Такі стан у мяне быў да 20 гадоў, і ў свядомай творчасці ён адыграў істотнае значэнне.

Таму адтуль я не люблю побыт. Я бачыла свет, прыроду, неба, аблогі, снег, і яны мне падаваліся неверагоднымі. Таму тэма шэпту праглядаецца ў шмат якіх маіх работах. Увесь час думаю, як яго можна расшыфраваць. Наогул, што такое шэпт ветру, шэпт закаханых, шэпт маці з дзіцем? Як гэта адлюстраваць? Прадмет мастацтва вельмі складаны. Мы павінны перадаваць сваё ўнутранае адчуванне, стаўленне да падзеі, прадмета або сітуацыі, а не проста спісваць, што бачым. Спісваць — гэта ў прынцыпе бессэнсоўна. Дарэчы, я доўга думала, як адлюстраваць шэпт, спрабавала мноства варыяцый. І ўрэшце прабілася з гэтай тэмай. На Захадзе вельмі многіх яна закрунула, хацелі яе са мной развіваць далей.

— **Вы называеце сябе мастаком выключна беларускай прасторы?**

— Не, лічу сябе беларускім мастаком. Але абсалютна нармальна ўпісваецца ў кантэкст рускага і еўрапейскага мастацтва. Проста калі ты разглядаеш мастацтва ў фармаце «тут і цяпер», то яго можна ўжо аднесці да месчачковага. Мастацтва павінна быць зразумелае і цікавае шырокаму колу. Таму што няма нічога горшага ў мастацтве, чым правінцыяналіс і мадамскасць. Мадамскае мастацтва — наогул катастрофа. Яно змяняе паняцці, трансфармуе рэальнасць.

— **Калі вы атрымалі ў Францыі званне кавалера ордэна «За дасягненні ў галіне літаратуры і мастацтва», што адчулі?**

— Да гэтага часу сама не веру, што гэта атрымалася. Нікому я не была патрэбна, а тут прыязджае нейкі француз, убачыў у адной з галерэй маю работу, і яго зачэпіла. Прыйшоў да мяне, разгаварыліся. Тое, што ён убачыў у майёй майстэрні, вельмі спадабалася. І ён сказаў, што хоча зрабіць выстаўку. У выніку арганізаваў выстаўку акварэлі, на якую прыйшлі прадстаўнікі пасольства. На іх мае работы таксама зрабілі ўражанне. А праз некаторы час я даведлася, што атрымаю гэтую ўзнагароду.

— **Зоя Васільеўна, з вамі хочацца пагаварыць пра дружбу ў мастацтве і жыцці, якая склалася ў вас са Светлай Катковай. Як атрымалася праз усё жыццё захаваць цёплыя і блізкія адносіны?**

— Усё пачалося з Сяргея Пятровіча Каткова. Ён быў дзіўны чалавек, надзелены ўнутранай чысцінёй. Чалавек з народу, вельмі шчыры, любіў дзяцей. Нездарма ўсё жыццё меў справу з дзецьмі. Сяргей Пятровіч — цудоўны жываліс. Калі я ў 16 гадоў паступіла ў Мінск, у мяне на першым курсе выкладала Надзея Іванаўна Галоўчанка. Яна прыходзіла на пары, пачынала нешта тлумачыць, а мне гэта страшна не падабалася. Я не чула, не разумела, пра што яна кажа. Мне здавалася, што я раблю нешта не сваё. Наш клас быў прахадны, аднойчы Сяргей Пятровіч праходзіў у іншую групу праз нас, і Надзея Іванаўна яму кажа: «У мяне ёсць адна складаная дзяўчынка. Нічога не разумее, усё наадварот робіць». Сяргей Пятровіч паглядзеў і кажа ёй: «А давайце памянаемся. Я возьму яе да сябе, люблю непаслухмяных». Такім чынам я трапіла да яго ў групу. Якая я была шчаслівая, проста расквітнела. Мне было зразумела, пра што ён кажа, што трэба рабіць. Я скончыла на «выдатна» першы курс.

Света таксама была ў групе Каткова, і мы з ёй пасябравалі. Калі Сяргей Пятровіч пабудаваў дом, ён паклікаў мяне да іх жыць. Ён бачыў, што я вельмі люблю жываліс, і падумаў, што мае якасці могуць быць прыкладам для Светы. Наша сяброўства пачалося з мудрага і высакроднага стаўлення Сяргея Пятровіча да жыцця. Мы сталі са Светай вельмі блізкія, хоць па характары абсалютна розныя. За ўсё жыццё ў нас ніколі не было непаразумення і здрады. Мы разам выгадалі нашу Зою.

— **Аднойчы вы казалі, што калі б вас не выгналі, вы сышлі б самі з тэатральна-мастацкага інстытута. Што падштурхоўвала да гэтага рашэння?**

— Гэта я казалі канкрэтна пра факультэт. Я вучылася як тэатральны сцэнограф. Усё, што б ні рабіла, выкладчыкам не падабалася. Мне ставілі двойкі ці тройкі. Выклікалі і палохалі, што выключыць. Перажывала, таму што мне было цікава вучыцца. Калі я паступала, мануэнтальнае аддзяленне было вярчэрні, таму я першапачаткова туды не пайшла. Потым аддзяленне зрабілі дзённым, там былі адны хлопцы на курсе, неяк у іх было ўсё сумна і нецікава. А Гаўрыла Вашчанка і Аляксандр Кішчанка хацелі зрабіць яго значным. Адзін раз Аляксандр Міхайлавіч прыйшоў да Гаўрылы Харытонавіча і сказаў: «Давай возьмем Зоіку. Яна табе тут такога наробиць». Той абурыўся, сказаў «Жанчын браць не будзем». Але потым мяне ўсё ж узлілі. І я зноў расквітнела. Была гадовая для любых задач, эксперыменту, пошуку колеру. Я вырасла і магла быць не толькі вучнем, але і ініцыятарам. Кішчанка ў мяне не выкладаў, але прыходзіў з-за мяне да нас на курс. Такім чынам, два чалавекі — Сяргей Пятровіч Каткоў і Аляксандр Кішчанка — адыгралі ў маім лёсе вялікую ролю, яны дапамаглі мне адбыцца як мастаку.

— **Хацелася б зразумець, ці лічыце вы, што зрабілі ўсё правільна ў сваім творчым жыцці? І калі б можна было змяніць час, вы б па-ранейшаму маўчалі да 50 гадоў?**

— Жыццё заўсёды звязанае з лёсам, і ў кожнага ён свой. У мяне здарылася атрымаць асалоду ад жыцця. І якраз перыяд маўчання да 50 гадоў быў неабходны: без яго я не была б такой, якая сёння. Маўчанне — вельмі сур'ёзны працэс, гэта не кожнаму дадзена. Таму я нічога не хацела б змяніць.

Вікторыя АСКЕРА

Нам сапраўды тут жыць

Лабараторыя сацыяльнага тэатра ECLAB — тэатральная лабараторыя ў межах «Еўрапейскага каледжа Liberal Arts у Беларусі». Куратар і рэжысёр праекта — Валянціна Мароз, выпускнікі і студэнты якой занятыя ў спектаклях. «Нам тут жыць» — чацвёрты праект Валянціны Мароз у межах Лабараторыі сацыяльнага тэатра ECLAB. Спектакль «11 ліпеня» быў прысвечаны тэракту ў мінскім метро, «Родныя людзі?» — праблеме гвалту ў сям’і, «Наш клас» — Халакосту і праблемам польска-яўрэйскіх стасункаў у дваццатым стагоддзі. Новы спектакль «Нам тут жыць» пазіцыянуецца як спектакль, які ўздымае праблему дыскрымінацыі ў грамадстве.

Сацыяльны тэатр — гэта праца на сумежжы тэатральнага мастацтва і сацыяльных практык, дзе ідзе размова пра сацыяльныя праблемы пэўнага грамадства. Сацыяльны тэатр прапануе звярнуць увагу на тую ці іншую праблему, удзельнічае такім чынам у грамадскай дыскусіі ці прапануе яе пачаць. У расійскай тэатральнай прасторы існуе Тэатр *doc*, заснаваны Аленай Грэмінай і Міхаілам Угаравым, які працуе з дакументальнай п’есай. У нашай прасторы гэтая ніша занятая толькі Свабодным тэатрам. У дзяржаўных рэпертуарных тэатрах пакуль толькі час ад часу сустракаюцца такія жамчужыны, як «Мабыць» Аляксандра Марчанкі, які ў гэтым годзе перастані іграць у РТБД па сумесным рашэнні каманды з-за таго, што дакументальны матэрыял састарэў і перастаў адлюстроўваць сучасныя рэаліі. Зараз Лабараторыя сацыяльнага тэатра ECLAB прэтэндуе на тое, каб заняць у Беларусі нішу, дзе тэатр працуе з тэхнікай вербацім як асноўнай. Вербацім — гэта тэатральны нон-фікшн, дзе п’еса складаецца з інтэрв’ю з донарамі, якія гатовыя распавесці пра сваю досвед. Спачатку ідзе праца з чалавекам, запіс інтэрв’ю, а потым апрацоўка яго драматургам, які збірае неверагодную колькасць гадзін у адзіную канцэпцыю, абірае неабходнае і пазбаўляецца залішняга. Стваральнікі спектакля «Нам тут жыць» збіралі гісторыі з асабіста-

га досведу дыскрымінацыі па розных прынцыпах.

Над тэкстам дакументальнай п’есы працавалі Аляксей Чыканас, які звычайна датычны да тэкстаў Лабараторыі, актрыса Кася Чакатоўская і рэжысёр Валянціна Мароз. Сцэнографам стала Кацярына Чудная. Мастак па касцюмах — Андрэй Часныкоў. Дызайнер — Насця Стальмахава. Акцёры спектакля, яны ж займаліся працай з донарамі: Насця Стальмахава, Кася Чакатоўская, Паліна Піткевіч, Ганна Лаўніковіч, Ірына Аверына, Павел Андрэеў, Арцём Лабко, Багдан Хмяльніцкі, Аляксандра Бабкова, Павел Міхаленя.

Спектакль зманціраваны як зборнік гісторый, размеркаваных па ўзросце, дзе вы бачыце дыскрымінацыю, з якой сутыкаліся яшчэ са школы. Акцёрам даводзіцца змяніць за спектакль некалькі роляў, распавядаючы гісторыю за гісторыяй. Такая мадэль мае на ўвазе моцную ансамблеваю працу акцёраў, якія могуць іграць адзін з адным у самых разнастайных камбінацыях. Тут выкарыстоўваецца скупая сцэнаграфія, якая складаецца толькі з крэслаў, з якімі акцёры працуюць на працягу спектакля. Уся ўвага — акцёрам, а не рэжысёрскай канцэпцыі: час ад часу ў спектаклях акцёрскае выкананне перастае быць цэнтрам увагі, бо больш значным становіцца, ува што акцёр упісаны рэжысёрам. Рэжысёрскі падыход у «Нам тут жыць» набліжаецца да акцёрскага тэатра, а не рэжысёрскага і патрабуе моцнага акцёрскага выканання: хуткага пераходу ад аднаго героя да іншага, навыку працаваць у парах, добрага адчування партнёраў.

Акцёр мог атрымаць ролю не толькі таго донара, якога інтэрв’юваў сам. Некаторыя акцёры працавалі толькі з аўдыязапісамі інтэрв’ю сваіх герояў, не кантактуючы з імі напямую. Цікава, наколькі гэта паўплывала на працу непрафесійных акцёраў, якім было неабходна стварыць у адным спектаклі некалькі вобразаў не толькі на ўзроўні работы з тэкстам, але і на ўзроўні фізічнага функцыянавання на сцэне. На працягу спектакля акцёры не з кожным героем перастварылі вобразы наноў, а час ад часу працягвалі выкарыстоўваць ужо распрацаваны для аднаго са сваіх герояў вобраз. У асноўным акцёры выконваюць найбольш зручныя для сябе ролі, не асабліва выходзячы за рамкі аднаго архетыпу, але ў кожнага з іх ёсць героі, для ўвасаблення якіх трэба адысці ад зручнага для іх вобраза. З гэтым акцёры спраўляюцца з пераменным поспехам. Мабыць, набліжэнне да архетыпу, праз

які можна ўніверсалаваць рэпрэзентаваны досвед, — гэта тое, чаго патрабуе спектакль, але ў той жа час, на мой погляд, не хапіла ўнікальнасці людзей у цэнтры гісторый. У такіх выпадках асабіста мяне ўражае, калі агульны і пазнавальны досвед грамадства складаецца з унікальнасці кожнага. Тут мне не хапала асабістай унікальнасці крыху ў тэксце і вельмі моцна ў фізічным існаванні акцёра на сцэне. Магчыма, уплывае адсутнасць камунікацыі з донарам, калі можна было даследаваць глыбей яго стыль мыслення, звычкі, спосабы выяўлення эмоцый, стаўленне да людзей, пра якіх ён распавядае. І пра гэта можна нават не задумацца, калі не ўбачыць кантраст, у якім нечакана акцёр мяняецца і грае іншыя цэлы заставаліся такімі ж самымі.

Стваральнікі кожны раз ставяць акцэнт на тэме дыскрымінацыі ў нашым жыцці, яе відах, заціскаючы глядача ў вузкія межы тэксту, у якім прагаворваюцца праграмныя думкі. «Нам тут жыць» шмат кажа аб праблемах сучаснасці, не хаваючы іх у тэксце, аддаленым ад сучаснасці. Вельмі значнай становіцца тэма булінгу ў спектаклі, праз што можна ўмоўна падзяліць спектакль на часткі пра дыскрымінацыю падчас навучання і дыскрымінацыю ў іншых сферах.

Калі людзі мелі падобны досвед, то ў іх адгукаецца тое, што яны бачаць на сцэне, калі яны не мелі падобнага досведу, то ў глядачоў з’яўляецца нагода пагутарыць пра гэта і асэнсаваць. Так у Тэатры *doc* часам мае сэнс казаць не пра тое, як зроблены спектакль, а пра тое, якую тэму ён падымае. На жаль, стварэнне плаката «дыскрымінацыя — гэта балюча» не заўсёды прымушае адчуць, што гэта сапраўды так. Назва спектакля «Нам тут жыць» звяртае глядача да рэфлексіі на тэму, што гэта грамадства, у якім нам жыць, а ў яго ёсць шмат спосабаў зрабіць балюча. Але прагаворванне вялікай колькасці тэксту, які вербальна яшчэ раз нагадвае пра дыскрымінацыю і праблему, звязаныя з ёй, дазваляе ў інтэрпрэтацыі толькі некалькі разоў адысці ад прапанаванага стрыжня, каб убачыць карціну шырэй. Для мяне як глядача не застаецца прасторы для інтэрпрэтацыі, але з’яўляецца пляцоўка для дыскусіі — не пра спектакль, а пра праблему. І добра гэта ці дрэнна, залежыць толькі ад мэта, якія мелі стваральнікі.

«Нам тут жыць» — гэта адначасова і вучнёўская, і важная сацыяльная праца, з дапамогай якой Лабараторыя сацыяльнага тэатра ECLAB упэўнена заяўляе свае правы на нішу дакументальнага тэатра ў Беларусі.

Святлана КУРГАНОВА

форум

Іншы

Тэатралы ўжо чакаюць верасня, калі ў межах Міжнароднага форуму тэатральнага мастацтва «ТЭАРТ» чарговы раз пройдзе шоукейс *BelarusOpen*. Сёлета арганізатары атрымалі 32 заяўкі, з якіх куратар праграмы Людміла Грамыка абрала самыя яркія беларускія спектаклі апошніх гадоў з адмысловым падыходам: «Тут вырастае новы беларускі тэатр, і сёлета вызначальнымі для нас сталі эксклюзіўнасць рэжысёрскай ідэі, таленавітае выкананне, разважанні аб свеце і чалавеку ў ім. А галоўнае — выказванне пра Беларусь».

Да ўдзелу ў *BelarusOpen* абіраліся праекты, прэм’ера якіх адбылася ў 2017—2019 гадах. Такім чынам, у праграму трапілі наступныя пастаноўкі:

«Паветра». Праект Вольгі Лабоўкінай (Мінск) і яе пастаноўка.

«Паляванне НА СЯБЕ». Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі (Мінск), рэжысёр Стас Жыркоў.
«ПЕСНЯ ПЕСНЯЎ». Цэнтр візуальных і выканальніцкіх мастацтваў *ARTCorporation* (Мінск), рэжысёр Юра Дзівакоў.
«Кандзід, альбо Аптымізм». Магілёўскі абласны тэатр лялек (Магілёў), рэжысёр-пастаноўшчык Ігар Казакоў.
«ДОМ № 5». Беларускае Свабоднае тэатр (Мінск), рэжысёры Мікалай Халезін, Наталля Каляда.
«Павятовы лекар». Гомельскі гарадскі маладзёжны тэатр (Гомель), рэжысёр Юра Дзівакоў.

АБВЕШЧАНА ПРАГРАМА BELARUSOPEN

«Вартавыя Тадж-Махала». Цэнтр візуальных і выканальніцкіх мастацтваў *ARTCorporation* (Мінск), рэжысёр Аляксандр Янушкевіч.

«ГЭТАМЫ». Незалежны тэатральны праект (Беларусь/Украіна), рэжысёр Стас Жыркоў.

Таксама ў рамках шоукейса *BelarusOpen* пройдзе прэзентацыя праектаў «Тэатра сацыяльных даследаванняў», такіх як спектакль «Родныя людзі» (мінскай Лабараторыі сацыяльнага тэатра ECLAB, рэжысёр Валянціна Мароз), сцэнічнае чытанне п’есы «Левыя дысідэнты» *HUNCHtheatre* (Мінск / Лондан) рэжысёра Уладзіміра Шчэрбаня. Таксама адбудзецца прэзентацыя праекта *BrestStoriesGuide* — тэатр «Крылыхалопа» (Брэст).

У межах «ТЭАРТА» беларускі шоукейс праводзіцца з 2014 года. Штогод пазнаёміцца з яго праграмай запрашаюць больш чым 30 замежных экспертаў: крытыкаў, прадзюсараў, рэжысёраў і іншых тэатральных дзеячаў з Еўропы, Расіі, Амерыкі. Важнай асаблівасцю праграмы з’яўляецца падтрымка дыялогу паміж прафесіяналамі з розных краін і ўцягванне беларускага тэатра ў сусветны тэатральны працэс. Арганізатары Міжнароднага форуму тэатральнага мастацтва «ТЭАРТ»: Цэнтр візуальных і выканальніцкіх мастацтваў «АРТКарпарэйшн», ААТ «Белгазпрамбанк», ААТ «Газпром трансгаз Беларусь».

Дырыжор Павел ЛЮБАМУДРАЎ:

«Сапраўдная музыка здольна сказаць больш, чым словы»

Для аркестравага мора пад назвай «Метамарфоза» штэтыль не характэрны: тут заўсёды няўрымслівы вецер натхнення, гарэзлівыя хвалі пошуку, шквал перажыванняў, усплёскі фантазіі, якія ўздымаюць на новыя дасягненні і творчыя кантакты. Кіраўнік струннага аркестра «Метамарфоза» дырыжор Павел Любамудраў пільна сочыць за сваёй марскою музычнай стыхіяй і, калі трэба, утаймоўвае імклівыя парывы, трымаючы курс толькі наперад. Геаграфія супрацоўніцтва аркестра ўражвае. У гэтым сезоне яны выступалі са скрыпачом Андрэем Баранавым са Швейцарыі, з майстрам Францэска Руджэры 1683 г.; з непераўздызеным маладым скрыпачом Дзмітрыем Смірновым са Швейцарыі, з беларускім піяністам з Мар'інай Горкі яркім прафесіяналам Дзянісам Ліннікам, які цяпер вучыцца ў Швейцарыі. Аркестр «Метамарфоза» — выдатны прыклад музычнай дыпламатыі.

Павел Любамудраў ведае каштоўнасць класікі — кірунку, якому адданы, — і даводзіць яе смак іншым. Пра тое, з якімі складанасцямі сутыкаецца аркестр у сучаснасці, як выправіць сітуацыю з адтокам кадраў, у чым прызначэнне класічнай музыкі, — наша гутарка з дырыжорам.

— Павел, зараз многія музыканты, спецыялісты, якія атрымалі добрую базу, маюць цудоўныя магчымасці, з'язджаюць. Чаму такая тэндэнцыя?

— Рынак у нас неразвіты, нешырокі, няма выбару, мала плацежаздольнай аўдыторыі, якая б наведвала канцэрты. Скарыстацца поўнай дзейнасцю аркестра, раскрыцца можна, але гэта шлях — як вавёрка ў коле: ты вяртаешся заўсёды ў адзін і той жа пункт і потым зноў пачынаеш рухацца па спіралі. Спецыялісты з'язджаюць, бо рынак замкнёны, абмежаваны і будзе, хутчэй за ўсё, яшчэ больш звужацца. У Германіі на класіку ходзяць людзі з дастаткам, з жыццёвым досведам — эліта. Моладзь заўважыш рэдка. Класіка там вельмі карыстаецца попытам. У такіх квітнеючых краінах, як Японія, Германія, Англія, уражлівае стаўленне да класічнай музыкі. Напрыклад, там узводзяцца канцэртныя залы нават у невялікіх гарадах. Горад мае сваю канцэртную залу з акустыкай. Японцы вельмі любяць Чайкоўскага, наогул рускую музыку, славянскую. У гэтым кірунку нам варта ўзяць з іх прыклад: Мінску патрэбна зала з добрай акустыкай менавіта для класікі. А не так, што ўсё зроблена гукарэжысёрам: пастаўлены мікрафоны на групы аркестра, і гукарэжысёр рэгулюе: штосці ціха, штосці гучней, дзесьці дадае нізоў, мяняе частоты... Калі зала непрыстасаваная, выхад — толькі падгучваць. Задавальненне іграць у такіх залах мала. За мяжой запатрабаваны беларускія музыкі. Напрыклад, у многіх залах свету выступае Іван Карызна, таксама — Арцём Шышоў, Аляксей Кісялёў. Шматлікія беларускія музыкі іграюць у высакласных аркестрах — Каралеўскі шатландскі нацыянальны аркестр, Нацыянальны аркестр Францыі — і запатрабаваны там.

— А што рухала табой? Ты ж мог застацца ў Пецябург, калі скончыў Санкт-Пецярбургскую кансерваторыю?

— Планаваў рэалізавацца ў Мінску, разглядаў перспектыву, але пасля прыезду сутыкнуўся з дзіўнай сітуацыяй: не было ні аднаго месца дырыжора. Новаспечаныя дырыжоры хочучы кінуцца ў бой... Толькі куды? Я ставіў мэту адбыцца як музыкант, як асоба, рабіць тое, да чаго пакліканы... Якім чынам? Толькі штосьці стварыць. Свой калектыў. Да гэтага падштурхнула жыццёвая сітуацыя.

— На чым грунтуецца поспех «Метамарфозы»?

— Кажуць, без любові работа становіцца абавязкам. У калектыве патрэбна ўзаемаразуменне, якое выцякае з агульных мэт. За 2018 год мы далі 8 канцэртаў. Наш калектыў з 2016 года пры Беларускай саюзе музычных дзеячаў (а створаны аркестр у 2015-м). У калектыве выступае ад 12 да 80 музыкантаў. Было, ігралі амаль усе — 76 — такая метамарфоза: у 2017 годзе 1 лютага быў вялікі канцэрт «Залаты Арфей». Сярод нашых выканаўцаў — заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь, канцэртмайстар, першая скрыпка Юлія Стэфановіч, ёсць дасведчаная музыкі, ёсць стыпендыяты фонду па падтрымцы таленавітай моладзі. Маладым, хто яшчэ вучыцца, не адмовім папрактыкавацца ў нас, праўда, калі адолеюць складаную праграму.

— Як змяніць сітуацыю, каб класіка была запатрабавана і ў нас?

— Гадоў 50 назад — 60—70-я гады ХХ ст. — слухачоў класічных канцэртаў, аркестраў было шмат: прыязджаў Рыхтэр — за дзень прадставаліся білеты, а цяпер гэтую аўдыторыю адваіваў іншая музыка. Свабодных вушэй сёння няма: кожны штосьці слухае: адзін — Кіркорава,

другі — «Linkin Park», трэці — Басту, чацвёрты — Макса Каржа і які-небудзь 98-ы — класіку. Але раней класіку слухалі масава, яна была папулярная. А цяпер гэта музыка элітная, для выбранных, сфера абмежаваная. Але класіка прагне адкрыць сваю шырыню і глыбіню. Ды хто гэта зразумее, адчуе? Аднаму, каб паесці нармальна, трэба схадзіць у элітны рэстаран, а іншаму — у «Макдональдс». Адзін будзе каштаваць дарагое эксклюзіўнае віно, 25 гадоў вытрымкі, а іншы — кагор, партвейн. Так і з класікай. Пытанне — наколькі ёсць у людзей густ.

Сёння трэба разважаць: і Баскаў — музыка, і Верка Сярдзючка — музыка, але якая культура? Справа ў тым, што цяпер усё перамяшалася. А якое становішча ў традыцыйнай, сапраўднай (узорнай) культуры? І калі яна не будзе належным чынам матывавацца, і ў першую чаргу фінансавым, пойдзе адваротны працэс. Музыканты ў аркестры павінны выкладацца. А заробак у 200—300 долараў хіба можа гарантаваць, што музыкант будзе іграць паўнацэнна? Толькі скаргі: як плаціце — так і іграем.

— Адукацыі музыканты прысвячаюць ледзь не палову маладосці: 7 класаў музычнай школы, 4 гады музычнага вучылішча, 5 гадоў кансерваторыі, 2 гады работы па размеркаванні...

— І ў выніку — мізэрны ганарары ад канцэртаў у філармоніі... А пасля канцэрта (!) музыкант ідзе таксаваць ці плітку класіці. І як жа ён будзе іграць на інструменце з натхненнем? Ці дапушчальныя такія згібкі ў дзейнасці? Каб музыканты жылі якасным мастацтвам, трэба перагледзець умовы, у якіх яны працуюць.

Павінна быць якая-небудзь дзяржаўная праграма. Напрыклад: выпускаецца малады суперталенавіты скрыпач, які перамагае ў конкурсах. Ён патэнцыйна можа выкладаць зараз у кансерваторыі і будзе выпускаць першакласных скрыпачоў. Дык чаму б не зматываваць?! Каб ён застаўся тут! Каб зрабіў унёсак у агульнанацыянальны здабытак. Іван Карызна, пераможца конкурсу Чайкоўскага, іграе па ўсім свеце, жыве ў Парыжы. У яго столькі прапаноў і магчымасцяў... Апошнім часам упала наша школа выкладання — ігры на інструменце, бо сыходзяць педагогі былой загартоўкі, карыфеі. Плённа працуюць заслужаныя артысты Беларусі Уладзімір Перлін, выкладчык па кантрабасе Уладзімір Пуляноў. Моцная ў нас школа трубачоў. Вялікая страга — педагог па скрыпцы Эдуард Кучынскі. Сыходзяць майстры з досведам, а моладзь ці будзе працаваць за 300 долараў? Маючы талент, ведаюць, што лепш сыграць канцэрт у Еўропе, бо заплацяць столькі, колькі ў нас — за год працы. І гэта вялікая праблема для краіны: на высокім узроўні павінны разумець, што самае галоўнае — кадры, якія маем, таленты, якія павінны славіць нашу выканальніцкую школу.

— З чым можна параўнаць ідэальную ігру аркестра?

— Стан асаблівага натхнення, унутранага пад'ёму, творчага гарэння — калі ўсё на канцэрце атрымалася, калі не проста было без сучка і задзірынкі, а ігралі з агнём. Часам канцэрт — як магутае цунамі: калі адна частка твора нахлестам за другой, і ўсё непарыўна развіваецца. І ты трымаеш публіку і не адпускаеш. Усім нутром. Калі толькі публіка на сёну, падсяраеся тварам да залы, раблю паклон, ужо адчуваю, наколькі сёння публіка ўспрымлівая. Энергетычна, псіхалагічна, вочы, выразы твараў. Святло пражэктараў хоць і слепіць, але погляды выхапіць удаецца... І зараджаюся. Незвычайная публіка была ў Палацы спорту, калі мы ігралі канцэрт перад выступленнем групы «Manowar». Скрыпачам ставілі залікі.

— А хто для цябе ў музыцы арыенцір з кампазітараў?

— Чайкоўскі і Бетховен. Яны рабілі свае творы максімальна зразумелымі, чалавечнымі, шчырымі. Не так,

як бывае цяпер: маўляў, я тут напісаў сімфонію, а вы як хочаце разумеіце. Гэтыя кампазітары сталі блізкія ўсяму чалавецтву. А мова музыкі ўніверсальная: можна на ёй сказаць любому: афрыканцу, эскімосу, аргенцінцу і г. д. І абавязкова патаемнае. Яшчэ б вылучыў Рахманінава. І Брамса, і Моцарта... Важна, калі публіка разумее кампазітара, а кампазітар робіць свой твор даступным. У Бетховена велізарныя глыбіні. Але перакананы, што адкрываюцца яны толькі ў жывым выкананні, бо запісы не перадаюць тонкасцяў і біятокаў, што сыходзяць ад выканаўцы. Ёсць тут нейкая тайна, якая лечыць. Агульнапрызнана, што класічная музыка (і аркестр) вельмі развівае. Дарэчы, Васіль Сухамлінскі, выбітны педагог сказаў, што без музыкі, без традыцыйнага мастацтва і культуры, не можа сфарміравацца паўнацэнная гарманічная асоба. Хочаце робатаабразных, прымітыўных — калі ласка: прапагандуйце субкультуру, на гэтым да таго ж і грошы робяцца. Калі ісці па гэтым шляху, непазбежны тупік. Я перакананы, што свет трымаецца на дабрыні, і ў гэтым заслуга класічнай музыкі.

— Як ты прыйшоў да класікі?

— Музыка з дзяцінства была для мяне невытлумачальнай стыхіяй. Мая мама піяністка. Я слухаў, як яна іграла восьмую санату Бетховена, яшчэ — Рахманінава, сімфоніі. І рабіла гэта так пранікнёна і выразна, што немагчыма было не натхніцца. Калі гучалі пласцінкі, я прыслухоўваўся і быццам пераходзіў у іншае вымярэнне — гэты свет зачароўваў, у ім я адчуваў сябе галоўным удзельнікам. Як цяпер памятаю другі фартэп'яанні канцэрт Рахманінава: паглыбляюся, і гукі палоняць, і хочацца плакаць. Не суперажываць немагчыма.

— А не хацелася на вуліцу ў футбол? Бо музыка — шматгадзінная праца...

— Я іграў на двух інструментах — кларнеце і гітары. Бабуля (па прафесіі — журналіст), помню, сачыла за маімі заняткамі на кларнеце, 45 хвілін я развучваў п'есу, ішоў на ўрок. Спачатку, канешне, прымушвалі, а потым з'явілася цяга. Гітара спадабалася яшчэ больш. Такім чынам, музычны свет пачынаў скараць, раскрывацца. Але ён дагэтуль для мяне тайна.

— У вашым родзе найначай глыбокія музычныя вытокі...

— Так, мая прабабуля вучылася ў Петраградскай кансерваторыі. На заканчэнне вядомы кампазітар Аляксандр Глазуноў падарыў прабабулі свой партрэт з аўтографам і прысвяціў ноты. Яна працавала канцэртмайстрам Мар'іінскага імператарскага опернага тэатра.

— Цікавая з'ява — музыка, якая гучыць з палотнаў. Твой дзед — заснавальнік школы беларускай графікі.

— З дзяцінства помню, як да нас часта завіталі яго сябры мастакі. Важна згадаць, што мой дзед ваяваў і быў паранены цяжка ў нагу пад Сталінградам у Вялікую Айчынную вайну. Была ганрэна. Ёсць у яго серыя работ пра шпіталь у Барнаўле (там ён лячыўся). Пасля заканчэння вайны, у 1945—1947, ён давучваецца ў Маскве ў мастацкім інстытуце Васіля Сурыкава. Закончыў яго, і па размеркаванні яго накіравалі ў Латвію ў Рыгу (дзе ў далейшым ён з сям'ёй пражыў гадоў 5-6), там ён пазнаёміўся з маёй бабуляй: яна брала ў яго інтэрв'ю. Там нарадзілася мая мама. Сям'я даводзілася туліцца наўпрост у Латвійскай нацыянальнай акадэміі мастацтваў: у адным пакоі жылі, а ў суседні прыходзілі вучні, студэнты займацца, маляваць. Умовы былі складаныя, цяжкія столі. Дзед напісаў, каб яго размеркавалі туды, дзе можна жыць у лепшых умовах. І накіравалі ў Мінск. У той час, 1950-я гады, у Мінск накіроўвалі многіх дзеячаў культуры і навукі. Разбураны амаль дашчэнту Мінск трэба было адбудоваць, аднаўляць культуру, кіно, навуку. На гэтай ніве пашчыраваў і мой дзядуля. Такім чынам наша сям'я апынулася ў Мінску.

— Ці ёсць узоры сярод сучасных музыкаў, якія ствараюць музыку з сэнсам?

— Існуе такое меркаванне, што сучаснае мастацтва зайшло ў тупік. Груба кажучы, усе карціны напісаны, музыка складзена. І, маўляў, няма нічога новага. У нейкім сэнсе «Чорны квадрат» Казіміра Малевіча — гэта вяршыня: у прыродзе няма нічога падобнага. Далей можа быць толькі паўтарэнне ці варыянт таго, што ўжо існуе. Што да сучаснікаў, то мне блізкі італьянскі кампазітар Эніа Марыконэ (піша ў асноўным музыку да фільмаў). З беларускіх вабіць манера пісьма Аляксандра Літвіноўскага.

— Як класічнай музыцы змагацца за ўвагу слухачоў?

— Ёсць шмат фактараў, каб быць запатрабаваным. Класічная музыка не бізнес, дзе можна ўсё пралічыць і мець поспех. У класічнай музыцы ролю адыгрывае нават абаянне на сцэне, харызма. Увогуле, музыка — самае высокае мастацтва, якое не мае патрэбы ў словах. Тое, што мы выказваем словамі, даброму музыку прыніжае. Сапраўдная музыка здольна сказаць больш, чым словы. Гэта агульначалавечая мова. Музыка — гэта і каханне, але каханне — таксама мелодыя. Музыка ўсеабдымная: едуць машыны — музыка, пешаход ідзе ў пэўным тэмпе — праз яго крок можна пачуць музыку. Музыка — метамарфоза ўсяго жывога на планеце (глыбокая з'ява). І космас гучыць: зоркі, планеты, сонца — таксама музыка. Прызначэнне класікі — настроіць на якое-небудзь адкрыццё. Даць штуршок.

Наталля СВЯТЛОВА

У ФІЛЬМА НЕ КНІЖНАЕ АБЛІЧЧА

Ёсць такія прасцецкі і старадаўні маркетынгавы ход: каб набыць нечаму цану — расказы пра тое, з якімі ўжо знаёмымі спажывацям гістарычнымі/медыйнымі асобамі твой прадукт звязаны. Ці нават нахлусі — далёка не кожны пачне шукаць праўду: а ў наш час так званай постпраўды адштурхнуць ад пошукаў і таго прасцей. Беларусу як мінімум ужо двойчы ў гэтым годзе спрабавалі падчапіць на кручок распазнавальнасці, і абодва разы — праз адну і тую ж добра вядомую нобелеўскую лаўрэатку.

Увесну амерыканскі канал HBO паказаў сусвету паважліва-аўтэнтчную карціну чарнобыльскай трагедыі — міні-серыял «Чарнобыль», які запызчыў некаторыя гісторыі з кнігі Святланы Алексіевіч «Чарнобыльская малітва». Паміж Алексіевіч і стваральнікамі серыяла нават быў падпісаны кантракт. І гэты выпадак, як падаецца, паўплываў на інфармацыйную падачу іншай кінастужкі.

Фільм Канцяміра Балагава «Дылда», пра чый поспех на апошнім Канскім кінафестывале ўжо пісалі на старонках «ЛіМа», у некаторай ступені апынуўся ў тым жа цені. Шматлікія анонсы сведчаць аб тым, што фільм натхнёны кнігай Святланы Алексіевіч «У вайны не жаночае аблічча», але з гэтых фармулёвак недастаткова зразумела, наколькі моцна абаліраецца рэжысёр на твор беларускай пісьменніцы. Адказ на гэтае пытанне не надта відавочны, таму ёсць неабходнасць падрыхтаваць патэнцыйных глядачоў да таго, што будзе чакаць іх у кінатэатрах і колькі адсоткаў Алексіевіч іх сапраўды чакае.

ЧАМУ Ё «ДЫЛДЫ» НЕ АБЛІЧЧА ПІСЬМЕННІЦЫ

1. ЦАЛКАМ ПАЗАВАЕННЫ ЧАС.

Кніга Святланы Алексіевіч амаль цалкам складаецца з апісанняў таго, што адбывалася падчас Вялікай Айчыннай вайны, і вельмі невялікі пласт гісторыі прысвечаны пасляваенным дням. Фільм Канцяміра Балагава цалкам расказвае пра жыццё пасляваеннага Ленінграда, а падзеі самой вайны ў словах галоўных гераінь, аднапалчанак Іі і Марыі, амаль не ўсплываюць. Рэжысёр настолькі вялікую ролю ўдзяляе пазаваяеннаму стану гераінь, што гэтая «пасляваеннасць» успрымаецца як асобнае часовае вымярэнне, якое існуе незалежна ад перыяду

ваіны. Акрамя прамога прамаўлення таго, што ідзе першы год пасля вайны, акрамя лініі са шпіталем (у якую ўваходзіць яркі момант, звязаны з адсутнасцю сабак), быццам бы нічога і не сведчыць аб тым, што была вайна: можна лёгка ўявіць, што фільм паказвае не пасляваенны, а даваенны Ленінград. І таму вайна хутчэй застаецца па-за кантэкстам фільма.

2. ГАЛОЎНЫ ТОН ТВОРА: НЕ ПЛАЧ.

Засабітых успамінаў пісьменніцы: «Вёска майго дзяцінства».

ва пасля вайны была жаночая. Бабіна. Мужчынскіх галасоў не памятаю. Так у мяне гэта і сталася: аб вайне расказваюць бабы. Плачуць. Пячуч, як плачуць...». Так яна замацоўвае за сваім творам тон жалобна-песенны, наскрозь эмацыянальны — супрацьпастаўляе яго мужчынскаму голасу, голасу з тонам сухой і ідэйна-прапагандысцкай факталагічнасці. У фільме «Дылда» з несупадзення па часавых прыкметах заканамерна вынікаюць і несупадзенні тонаваыя. Канкрэтна — на месца жывой эмацыянальнасці Балагава ставіць быццам мёртвую, у нечым соррэалістычную апатыю. Вайна пакінула на абедзвюх гераінях подыі смерці розных ступеняў глыбіні: гэта відаць як па псіхалагічных, так і па фізіялагічных станах дзяўчат. Яны быццам існуюць у пасляваеннай сучаснасці, але ў нечым Ія і Марыя назаўсёды выштрыкнуты ў ваенныя часы без правоў на вяртанне. Праз гэтую бясконцаю памежнасць рэжысёр звяртаецца да тэмы посттраўматычнага расстройства, якая нехарактэрная для асэнсавання вайны ў расійскім кінамастацтве.

3. МУЖЧЫНЫ І ЖАНЧЫНЫ — ПА РОЗНЫЯ БАКІ

Святлана Алексіевіч хаця і супрацьпастаўляе жаночае ўспрыманне вайны мужчынскаму, але ўсё ж такі ў яе кнізе людзі абодвух полаў

знаходзяцца на адной лініі фронту: ядуць агульную ежу, падпарадкоўваюцца агульным загадам, маюць агульнага ворага. Канцямір Балагава выбудоўвае адносіны паміж паламі іншым чынам. Мужчынскія персанажы «Дылды» падзяляюцца на дзве групы: параненыя байцы ў шпіталі і рамантычныя інтарэсы галоўных гераінь. І так адбываецца, што з боку сюжэтных функцый абедзве групы заселі дзесьці ў мінулым, вырашаюць пытанні, пакінутыя вайной.

Параненыя байцы па сутнасці сваёй з'яўляюцца прамым вынікам вайны і быццам збіраюцца застацца там назаўсёды, не рухаючыся наперад. Рамантычныя ж інтарэсы Іі і Марыі прымаюць на сябе ўдары тых частак іх асоб, што атручаны вайной, і таксама не праяўляюць амаль ніякіх зрухаў у бок асабістага развіцця. У гэтым сэнсе, з улікам моцнай сканцэнтраванасці рэжысёра менавіта на жаночых галасах, стужка Балагава падаецца нашмат больш феміністычнай, чым кніга Алексіевіч.

На самай справе першае, што разумееш ужо дзесьці на пачатку фільма, — тут няма аніякай Алексіевіч. Але гэтая думка павярхоўная, бо рэжысёрская натхнёнасць ёсць, ды хваецца яна не на знешнім слаі кінаплёнкі, а хутчэй дзесьці па-за экранам.

СКРЫЖАВАННІ ТВОРЧЫХ МЕТАДАЎ АЎТАРАЎ КНІГІ І ФІЛЬМА

1. ЖАНОЧАЕ АБЛІЧЧА

Нягледзячы на розныя ролі мужчын у творах Алексіевіч і Балагава, галоўнымі ў абодвух з'яўляюцца жанчыны. Жаночае светаўспрыманне для кожнага робіцца выходным пунктам на шляху да дэаўтаматызацыі ваеннай тэмы ў мастацтве (асабліва гэта датычыцца краін-носьбітаў савецкай спадчыны). Калі праз столькі гадоў ад напісання кнігі «У вайны не жаночае аблічча» падыход Балагава да раскрыцця тэмы вайны працягвае выклікаць столькі глядацкай увагі, гэта сведчыць аб тым, што погляд на вайну паранейшаму патрабуе актыўных творчых здзяйсненняў як з боку кінамастаграфістаў, так і іншых дзеячаў мастацтва. Цікава адзначыць, што рэжысёр бярэ ад Алексіевіч і падыход да адлюстравання жаночасці: пры ўсіх пазачалавечых жахах, праз якія падчас вайны праходзіць любы чалавек, жанчыны і мужчыны не ператвараюцца ў нераспазнавальна-шэрую агульначалавечую біямасу, жанчыны застаюцца сабой. Як у Алексіевіч дзяўчыны, вяртаючыся з вайны, пакрысе зноў бяруцца за касметыку і абутак з абцасамі, так і ў фільме Балагава гераіні шчыра радуюцца прыгожай сукенцы ці бялізце.

2. ЗДАРОВЫ НАТУРАЛІЗМ

Калі кніга «У вайны не жаночае аблічча» рыхтавалася да друку, асабліва жорсткія і цялесныя моманты былі выкраслены з яскравым эпітэтам: «рэмаркізм». Але менавіта адсутнасць унутранай цензуры дазволіла творам «страчанага пакалення» (і ў тым ліку і Рэмарка) стаць сусветнай літаратурнай з'явай. Аголення грудзі ёсць як у кнізе, так і ў фільме Балагава. Жорсткія лёсы ў адносінах да дзяцей — і там, і там. Наогул, пытанне жыцця і смерці набывае ў рэжысёра характар фізіялагічна і чырвонай лініяй праходзіць праз увесь фільм. І, пераплітаючыся з пастваеннымі траўмамі, жыццё і смерць паўстаюць так, быццам нават на фізіялагічным узроўні ўсё тая ж вайна, а не сам чалавек, прымае канчатковы рашэнні, каму з'яўляцца на свет, а каму сыходзіць.

3. ГОЛАС МАЦНЕЙШЫ ЗА ЦДЭІ

Гэта — галоўнае гуманістычнае крэда ўсіх твораў нобелеўскай лаўрэаткі (яна атрымала прэмію з фармулёўкай «За шматгалоссе»). Дзеля яго яна ахвяруе шмат чым. Па-першае, ахвяруе распаўсюджанымі і сучаснымі многім моўнымі выразамі, што сведчаць аб да- і прыдуманасці гісторыі, расказаных тымі, чые гаворкі выразныя, красамоўныя. Па-другое, пісьменніца піша, што ахвяруе самай літаратурай і паміж жыццём і літаратурай рашуча выбірае першае, што вядзе да літаратуры дакументальнай. З-за гэтага маналогі нагадваюць простую мову. Гэтак жа высока ставіць звычайныя галасы і Канцямір Балагава. Аднак рэжысёру ўдаецца захаваць мастацкасць (і застацца ў межах ігравага кіно), праз дэялогі дасягнуць неабходнай жывасці і праўдзівасці. Ад фраз нахштальт «Я марная ўнутры» павявае адразу і нейкай студэнцкай шчымылай няёмкасцю, і недасягальнымі паэтычна-метафізічнымі вышынямі.

Фільм Канцяміра Балагава «Дылда», безумоўна, сугучны тым інтанацыям і настроям, што пануюць у кнізе, але прамой спадчына-творчай сувязі ўсё ж няма. І гэта толькі на карысць, бо рэжысёр не проста ўзбагаціў кніжны падыход да вайны, але і рэалізаваў яго настолькі па-іншаму, што зрабіў гэтую тэму сваёй. Таму фільм «Дылда» — выключна аўтарскі, а значыць, няма сэнсу вышукваць абліччы, што маюць дачыненне да фільма.

Данііл ЛЫСЕНКА

КРАІНА ПАМЯТАЕ

75-годдзе вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў — не толькі нагода ўспомніць пра подзвіг беларускага народа, але і магчымасць расказаць пра яго сучасным пакаленням. Сёлета свята адзначылі з размахам: разнастайныя канцэртныя праграмы і імпрэзы аб'ядноўвалі людзей розных узростаў.

Асноўнай тэматычнай пляцоўкай у Мінску стаў Музей Вялікай Айчыннай вайны і яго філіял — ваенна-гістарычны комплекс «Старая мяжа» (вёска Станькава). У Станькаве можна было ўбачыць выстаўку стралковай зброі, паглядзець на сучасныя дасягненні ваенна-прамысловага комплексу. А ў галоўным корпусе музея адбылося адкрыццё ўнікальнай экспазіцыі «Подзвіг у імя вызвалення», якая прадстаўляе больш чым 80 сапраўдных прадметаў і каля 250 фотадакументальных матэрыялаў з фондаў музея. Тут экспануюцца матэрыялы, звязаныя з імёнамі военачальнікаў, якія камандавалі франтамі (І. Баграмян, І. Чарняхоўскі, Г. Захараў, К. Ракасоўскі і іншыя), а таксама матэрыялы простых воінаў і партызан, якія здзейснілі подзвігі на зямлі Беларусі.

Нацыянальны гістарычны музей Беларусі да Дня Незалежнасці прэзентаваў выстаўку «Малюнкi франтавых мастакоў», дзе прадстаўлены творы ўдзельнікаў Усходне-Прускай аперацыі 1945 года з фондаў Калінінградскага абласнога гісторыка-мастацкага музея. Мноства малюнкаў «перад боем», «паміж баямі», «пасля бою», яны вылучаюцца падкрэсленай прастатой, натуральнасцю. На многіх малюнках сустракаюцца запісы, магчыма, зробленыя спехам. Нагадваючы пра вайну, яны заклікаюць да міру.

У Палацы мастацтваў адбылося адкрыццё маштабнага праекта «75», праз які сябры Беларускага саюза мастакоў нагадваюць сучаснікам пра гераізм і бяспэчны подзвіг іх дзядоў і прадзедаў. На выстаўцы прадстаўлена больш чым 150 твораў мастакоў розных пакаленняў. Галоўны сэнс экспазіцыі — светлая памяць аб тых, хто заваяваў права на неўміручасць цаной жыцця, тым самым здабыў мір і спакой наступным пакаленням.

У Віцебскім рэгіёне адбылося шмат цікавых падзей у імя памяці. Напрыклад, у вёсцы Узрэчча Бешанкоўскага раёна правялі мітынг-рэквіем «Памятае сэрца, не забудзе ніколі» з ваенна-гістарычнай рэканструкцыяй падзей чэрвеня 1944 года. У тых кровавапалітных баях вызначыліся многія салдаты і афіцэры. Восем з іх пахаваны ў брацкай магіле мемарыяльнага комплексу «Узрэчча». Яны сталі Героямі Савецкага Саюза пасмяротна. Аднаму з Герояў, Міхаілу Хваткову, ураджэнцу Ульянаўскай вобласці, у 1944 годзе было ўсяго 19 гадоў. Падчас фарсіравання Заходняй Дзвіны яфрэйтар збудаваў плыт, на якім за суткі пераправіў на левы бераг 60 байцоў, 8 кулямэтаў і 30 скрынь боепрыпасаў. Загінуў, здзяйсняючы чарговы рэйс. Менавіта гэты фрагмент быў абыграны падчас рэканструкцыі на беразе Дзвіны.

Гродзенская вобласць — адзіны рэгіён пасля Мінска, дзе вырашылі паказаць ваенную тэхніку на парадзе з удзелам вайскоўцаў Гродзенскага гарнізона. Амаль 30 адзінак тэхнікі — у калоне машыны не толькі правяраюць часам, але і новыя ўзоры. Напрыклад, бронеаўтамабіль «Цмок» — машына ўніверсальная, ходзіць па бездарожжы, не баіцца ні спякоты, ні холаду, дасць адпор ворагу з буйнакалібернага кулямэта.

Так кожны год 3 ліпеня мы бачым, як наш народ шануе і беражэ здабытую свабоду.

Вікторыя АСКЕРА

Скарбонка Спадчыны

Каб мёду есці, трэба залезці разоў дзвесце

І занесці на дрэва 100 кілаграм

Зараз, калі ўсё наўкол квітнее, чалавеку хочацца адпачываць у цені, нястомна працуюць хіба толькі пчолы. Гэта ж іх час! Сабраць ураджай з ліпы, рамонкаў, чабору, каб мёд атрымаўся сапраўды лекавы і духмяны. Здаецца, што пчолы ў беларускіх вёсках жывуць адно ў вуллях і старанна працуюць на карысць гаспадара. Але ж гэта не так. Аказваецца, на Палессі, у Лельчыцкім раёне, захавалася старажытнае рамяство ляснога бортніцтва, яго спадкаемнасць не перарывалася больш як паўтысячагоддзя. Так, яно ўваходзіць у Дзяржаўны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны краіны, а зараз рыхтуецца ўвайсці ў спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны ЮНЕСКА.

Старажытных бортнікаў можна сустрэць на Віцебшчыне, Гродзеншчыне, але найлепш рамяство захавалася на Палессі: там гэтай справай займаюцца цэлыя вёскі. А ў некаторых раёнах нават адзначаюць адмысловыя святы, што носяць сімвалічную назву Дзень пчол.

Бортніцтва — старажытнае занятак, заснаваны на развядзенні і ўтрыманні лясных пчолаў у борцях, што вырабляюцца і размяшчаюцца высока на дрэвах у лесе. Сёння ў вёсках, дзе жывуць сучасныя бортнікі, прызнаюць іх занятак важнай часткай спадчыны. Перадаюць сакрэты рамяства ў сем'ях, навучаюць маладых, пашыраюць веды пра бортніцтва і лекавыя ўласцівасці мёду. У народзе кажуць: не я збіраю мёд, а пчала дае яго. Пчала тут успрымаецца як сакральная істота, роўная ў гэтым занятку чалавеку.

Зрэшты, паміж лясным бортніцтвам і калодным пчялярствам ужо колькі стагоддзяў назіраецца моцная канкурэнцыя. У выніку першае з-за складанасці працэсу арганізацыі працы, непрадказальнасці паводзінаў дзікіх пчол пачало сыходзіць у нябыт. Зручней жа займацца пчялярствам у сябе на падворку, а не ва ўмовах лесу. Але лясное бортніцтва на дзіва захавалася ў асобных раёнах нашай краіны аж да нашых дзён.

Тэхналагічна бортніцтва заснавана на развядзенні і ўтрыманні лясных пчол, ці барока, у штучных дуплах — борцях. Паступова развівалася з дзікага пчялярства (што, па сутнасці, было збіральніцтвам), калі чалавек выпадкова, а пазней свядома знаходзіў пчаліныя гнёзды ў дуплах дрэў, знішчаў агнём пчол і збіраў мёд. Як самастойны

від ляснога промыслу бортніцтва прайшло тры этапы развіцця: ахова і догляд дзікіх пчол у знойдзеных дуплах, свядомае ўтрыманне аселенага рою ў прыстасаваных пад борці натуральных дуплах, развядзенне і ўтрыманне рою ў спецыяльна зробленых борцях. У найбольш архаічным варыянце гэты промысел захавваўся на тэрыторыі Палесся, дзе па сёння існуе яго перадача з пакалення ў пакаленне.

На Палессі і сёння жыве больш як сто бортнікаў, якія займаюцца спадчыннай справай пастаянна. Даглядаць вулей лясных пчол і збіраць іх мёд не так і проста. Гэта шырокі пласт навыкаў і практык, што датычацца толькі гэтага промыслу. Бортнікі захоўваюць і выкарыстоўваюць адмысловыя прылады працы, напрыклад, такія як лезіва, жэнь, пешня, барта. Больш за тое, рамяство звязана з паважлівым стаўленнем да навакольнай прыроды, пчол, пэўнымі традыцыямі і рытуаламі. Бортнікі здаўна практыкуюць працу талакой, маюць уласныя рытуальныя практыкі і замовы, каб справа прынесла плён. Існуе і асаблівае звычайнае права ўласнасці на бортнае дрэва перадаюцца адметныя кулінарныя традыцыі, выкарыстанне пчол і прадуктаў пчялярства ў народнай медыцыне.

Як бачым, здабыццё мёду дзікіх пчол — не проста хобі, гэта цэлая сістэма ведаў. Бортнікі карыстаюцца інструментамі і рыштункам, што служылі яшчэ дзядам-прадзедам, а таксама традыцыйнай тэрміналогіяй. Тым больш каштоўныя гэтыя веды для новага пакалення.

Важна, што мясцовая супольнасць усведамляе неабходнасць захавання перанятага ад дзядоў-прадзедоў рамяства, сямейных традыцый (сакрэты рамяства традыцыйна перадаюцца ад дзедка да бацькі, ад бацькі да сына, ад дзедка да ўнука або ад дасведчанага старога бортніка — да маладога спрытнага і фізічна моцнага сваяка ці ў крайнім выпадку суседа, калі няма каму перадаць навыкі), падтрымлівае і практыкуе настаўніцтва сярод маладых добраахвотнікаў сваёй вёскі, а таксама спрыяе распаўсюджванню ведаў пра промысел, лячэбныя ўласцівасці мёду і неабходнасць захавання экалагічнай раўнавагі.

Марына ВЕСЯЛУХА

Выходзіць з 1932 года

ЛІМ Заснавальнікі: Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная калегія: Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барскоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцы:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар Павел Якаўлевіч СУХАРУКАУ
Нумар падпісаны ў друку 05.07.2019 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1128

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку» ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79. Індэкс 220013

Заказ — 1868
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе, не вяртаюцца, не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацыі.